

a) Elemente latine.

1. Alergină (scris : alercină) -i-.

Dacă în singurul exemplu pe care-l știm : *Alercină ca un într'aripat în Damasc* (Dosofteiu, *Viețile Sfinților*, 196), avem de a face cu confuzia grafică între ு și ى, care e foarte obișnuită, nu trebuie să stăm de loc la îndoială, pentru că să considerăm pe *alercină*, care însemnează, evident, „a alergă“ (cf. și *Dicț. Acad.* I, 109) și ar trebui cetit *alergină*, ca un derivat cu sufixul -inare (cf. *Dacoromania*, III, 509—514) al lui *allargare care ne-a dat pe *alergă*.

2. Buciu, -e.

În lucrarea lui T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, p. 215, ni se dă adjecativul *buciu, -e*: *oaiе bucie, oaiе vărgată în galben în jurul și dedesuptul ochilor* (Vișeu-de-jos). În *Dicț. Acad.*, I, 668, mai găsim: „(Cal) puțin galben la bot (H. XIV 186), când părul e cenușiu înspre cap și galben pe șale (Damé, T., 48, cf. H. IV 269, V 16, XIV 103). *Un cal de 10—15 ani, murg-închis, cam buciu, coama în stânga*. Mon. of., 5963“.

Deoarece coloarea sau ceeace dă caracterul de *buciu* se găsește „la bot“ și „în jurul și de desuptul ochilor“, deci pe „față“ sau „obraz“, cred că avem de a face cu un lat. vulg. *buccivus*, -a, -um < *bucca* „față, obraz“. Cf. și derivele *bucăliu, -ie*, apoi *bucălat, -ă*, *bucălav, -ă*, *bucălaiu, -e*, *bucălău* „plin, durduliu, grăsuliu la față“ în *Dicț. Acad.*, I 664.

3. Codălat, bucălat.

Adjecativul *codălat, -ă* se întâlnește cu sensurile : 1º. „Codat, cu coadă“ : *Codălată* = nume de vită (H. V 389, Poiana în Dolj); *oaiе codălată* (H. V 430, Seaca-de-câmp în Dolj). *Lat și codălat, saltă pe roșia și bagă pe neteda* = „Cărpătorul, pânea și

țăstul (cuptoriul)“ (Pascu, *Cimilituri*, 72). 2º. „In formă de coadă, lungăreț“ : *codălate* = „(pere) lunguiate“ (Vârcol, *Graful din Vâlcea*). Are și formele : *codolat*, -ă (Polizu) : *oi codolate* (*Uricariul*, X, 401); *coadălat*, -ă (Alexi, Barcianu) ; *Am două rațe cudulațe cine-a ghici, șepte mațe s'or zgârci* = „Cimpoiul“ (Goroveiu, *Cimilituri*, 73 și Pascu, *Cimilituri*, 21).

Pascu, *Cimilituri*, 72 derivă pe *codălat* din *coadă-lat*, iar forma *codulaț* o explică cu schimbarea lui *t* în *f*, „supt influența lui rațe“ (p. 21). Și Candrea-Densusianu. *Dicț. et.*, I, No. 374, p. 58, îl dă între compusele lui *coadă*. Cuvintele pe care le determină *codălat* în texte însă ne arată că această explicare nu poate fi cea bună : cuvântul nu înseamnă „cu coadă lată“, ci „cu coadă“, „cu coadă lungă“, „codat“. Cred deci că în partea a doua a acestui cuvânt avem de a face mai curând cu un suffix decât cu adjecativul *lat*. Ar putea fi vorba de un tip **caudēllatus*, -a, -um sau **caudillatus*, -a, -um (cf. apul. *kudelle* „Nacken“, „Genick“, calabr. *kudidda* „Rückgrat: vegl. *kodial* „Mastdarm“; span. *codilla* „Steiß“, abruzz. *kudakkyę* „Steiss“ log. *koale* „Überbleibsel“, ap. Meyer-Lübke, *REW*. No. 1774). E n'a aficiat pe d precedent, fiind neaccentrat.

Felul cum se prezintă acest cuvânt ne reamintește pe *bucălat*, despre care *Dicț. Acad.*, I 664 spune că „nu poate fi expusat ca o compozitie din *bucă* și *lat* din cauza greutăților morfologice și semantice — înțelesul cuvântului nu e „cu bucile late“ — ci, precum arată și variantele¹, el a fost despărțit în aceste elemente prin etimologia populară“.

Totuși trimiterea pe care o face *Dicț. Acad.*, la ung. *bakló*, *boglyő* „bucile care atârnă subt fălcile porcilor grași“ (Szinnyei, *MTsz.*), nu mi se pare întemeiată. Mai aproape de adevăr este derivarea *buc-ăl-at* dată de Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, II § 476, p. 517.

Dar Meyer-Lübke stabilește numai că *-at* este identic cu lat., *-atus*. Rămâne însă de cercetat ce este și cum s'a născut *-ăl-*. Este *bucălat* un derivat al unui presupus **bucală + -at*, ori este el reflexul latinului *buccēlatus*, -a, -um (cf. lat. *buccēlatum*, -i „Zwieback, Soldatenzwieback, Komisszwieback“) în care ē aton

¹ *Bucăliu, bucălaiu, bucălav, bucălău.*

n'ar fi aficiat pe c precedent (cf. *vălcăluie* = *vălceluie = *vălcea*, *vălcică*, Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, 77; Pascu, *Sufixe*, 135) ?¹.

4. Grăcină.

Ion Boceanu, *Cuvinte din județul Mehedinți*, AAR., s. II, t. XXXV lit., p. 93, ne dă cuvântul *grăcină* (a ~) vb. „a răbdă, a suferi de foame“: *Toată ziua grăcinai de foame*. Sensul nu este redat tocmai exact. El pare a fi acel de „a-i fi greață“ din prima foamei, fie că este vorba de greață „greutate“ ori „desgust, silă, scârbă“ (cf. și *îmi cade greu, mi-i greu la stomah, greșos, îngrețoșă*). Derivarea ar trebui să o facem din **Ingr evicinare* (cf. *îngrecă* „a îngreună, a întăroșeă, a face în altă stare“; ar. *angricari* „a fi greu, a stăru, a atârnă, a se răzimă“; megl. (*a)ngricari* „a apăsa“ < **Ingr evicare*).

5. Mărășan (meresân).

Dl. V. Motogna mi-a comunicat, încă în vremea când eram profesor la liceul din Năsăud, că în Ambrițiu (jud. Someș) se aude cuvântul *mărășan*, mai ales în legătura *mărășan rău*, cu înțelesul de „semn rău“. Mai târziu am găsit cuvântul atestat și la Viciu, *Glosar*, 59, dar tipărit greșit: „*mărășin*, semn rău, coabă rea, d. e. întimpinarea cu vasul gol, Suciul sup., Soln.-Dob“, precum și la I. P. Reteganul, *Povești din popor*, 70: *Esta-l mărășan rău, își gândi el* (sc. *Vântul*). În forma *meresân* „prevestire rea“ îl atestă acum și dl T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, p. 225, păstrându-se în credința: „Când cântă găina cocoșește atunci e d'e meresân, e sămn rău“.

Față cu mal um si num la care s'au gândit alții, dar care ar fi trebuit să dea **mărusemn* (accentul fiind pe si gnum), am propus de la început și propun și acum ca etymon al acestui cuvânt pe male- sanus, -a, -um, care a trebuit să însemneze nu numai ¹⁰. „nesănătos“, ²⁰. „necorect“, ³⁰. „nebun“, ci și ⁴⁰. „rău“, „păgubitor“; cum arată și fr. *malsain* ¹⁰. „nesănătos“, ²⁰. „păgubitor“; cf. și it. *malsano* „bolnavios, nesănătos“.

¹ Pentru păstrarea nealterată a lui c și g înainte de e aton în mesteačan (*m a s t i č i n u s*), cearcăčan (*c i r c i n u s*), floacăčan (**f l o c c i n u s*), tračăčan (**t r a g i n o*), leagăčan, treacăč, strigăč etc. cf. Pușcariu, *Dacoromania III*, 396—7.

Amândouă formele românești actuale sănt rezultate prin asimilație (într'un caz progresivă, în celalalt regresivă) din forma mai veche **măresân*, în care *e* a trebuit să se păstreze netrecut în *a* cât timp s'a simțit caracterul de adverb al lui *măre*.

6. Mărină, (a se ~) mărinì (a se ~), mărin.

Un verb cu înfățișare fără îndoială latină, asupra căruia nu știu să se fi insistat până acum, este *mărină*, -*are* (*a se ~*) = „a se bolnăvi de stomah, mai ales aceia, carii lucreză în ziua de Mărina, 17 Iuliu“ (Marian, *Descântece*, 256), de-aici *mărinat*, -*ă*, adj. = „tare înfocat, tare amărlit“ (Marian, *ibid.*); cu schimb de conjugare: *mărinì* (*a se ~*) = „a căptă un fel de boală de pântece, dacă lucri în ziua de Mărina“: *Mărina 17 Iulie, o serbează ca să nu fie mărinipi, adică să nu capete o boală răutăcioasă de pântece.* (Marian, *Serbătorile la Români*, I, 113). O fiemeie o țesut în ziua de Mărina că se apropiă Iarmarocul Sfântului Ilie. Și s'o înflat care de nu se mai află. S'o mărinit (*Conv. lit.*, XLIV^I 657).

Alături de acest verb avem substantivul *mărin* „o boală la cai, o umflătură la pântece“ (Şez. III 139/12), „boala la vaci când pulpa vacii, în urma inflamațiunii, se umflă, mai pe urmă umflătura se coace, iar din pulpă curge sânge“ (Tiplea; *Poezii pop. din Maramureş*, glosar și p. 514), „bubă la coastă“ (T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, glosar și p. 127).

Aducerea în legătură a acestor cuvinte cu numele Mărinei este evident o etimologie populară.

Ca și *mărișân* < *male-sanus*, -a, -um și arom. *mărițăscu* < **malitiare* < *malitia* (Th. Capidan, *Dacomania*, III, 627—8; cf. și alb. *mal* „Sehnsucht, Heimweh“ < lat. *malum*, *male koń*, *malkoń* „verfluche, tue in den Kirchenbann“ < lat. *male dicere*, *mal'tsohen* < **malitiare* < *malitia*, G. Meyer, *EWA*, 256), și în *mărină*, *mărinì* și *mărin* trebuie să avem de a face cu radicalul latin *malus*, -a, -um, fie că este vorba de *malig nus*, -a, -um „bösertig“ și *maligno*, -are „boshaft bei etwas verfahren“ (despre veninuri), ori de **malinare*, derivat din **malare* (< *malus*, -a, -um s. *malum*, -i) cu sufixul -inare.

În cazul că etimonul este *malig nus* și *malignare*, trebuie să pornim de la verb, și anume de la formele accentuaté

pe dezinențele personale, în care *g* din *gn* protonic a putut să dispară (cf. cunoscutul *sânică*, *sânică*, *sinecă*, *sâneca*, *sinică* < **sig n i c a r e*¹ alături de *simnică*² < *sîmnic* etc. < **sig n i c o* etc., și de *semn* < *sig num*).

In cazul al doilea trebuie să presupunem că după disparația lui *mălor*, *mălu*, *malle* (în loc de *ma volo* s. *magis volo*) „lieber wollen“, ne mai existând omonimia, s'a putut forma din *malus*, -a, -um s. din *malum*, -i derivatul **mal o*, -are (cf. *imbună*, *răzbună* < *bun*), în activ cu sensul de „a face, a pricinu rău“, în pasiv de „a se înrăuăti, a se face rău“ (din punct de vedere fizic, intelectual și moral), „a se urăti“ (în privința înfățișării), „a slăbi“, „a se îmbolnăvi“ (din punct de vedere fizic“, „a fi atins de o suferință, a avea o durere fizică și psihică“, „a se amări din punct de vedere psihic“³. Existența acestui **mal are* pare a o atestă ar. *mărat* „biet,

¹ Perfectul acestuia a fost interpretat cu „semnificatu-s'au, semnificatu-s'au, însemnatu-s'au cu semnul sfintei cruci“ mai întâi de Melhisedec în *Rev. p. ist., arch. și fil.* pe 1884, p. 383; cf. și G. D. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, 1885, p. 385, n. 1, și S. Pușcariu, mai pe urmă în *Locul limbii române între limbile românice*, București, 1920, p. 37: „se pare că în cazuri excepționale ne-au venit și nouă, mai târziu, câte un termen bisericesc din vest. Acesta ar fi cazul cuvântului *sinecă* „a-și face cruce“ care presupune un **signicare* cu evoluțunea caracteristică a Românilor din vest a grupei *gn*“.

[Reflexele grupului latin *gn* și *mn* în românește, înainte și după accent, le vom și numai când vom cunoaște un număr mai mare de cuvinte care cuprind aceste grupuri consonantice. Afără de cele arătate în DR. I, 424–425, ar mai fi de adăugat arom. *caș tunăref* „brânză preparată toamna din lapte de capră“, citat de Capidan în acest volum, care presupune un *caseus autumnarius* (sau un derivat în -et din *autumnalis*), cu *mn* > *n* înainte de accent. Legătura etimologică cu „toamnă“ a fost cauza că se zice și *tunăref*, formă de asemenea atestată de Capidan. Pentru *mărin* e a se compara și termenul medical întrebuijat de Molnar (cf. acest volum p. 391) *voia mărinii* „hinfallende Krankheit“ (cf. *nevovie* = epilepsie), apropiat prin etimologie populară de numele *Mărina*. S. P.]

² Atestat într'un descântec publicat în Dr. Ch. Laugier. *Contribujiuni la etnografia medicală a Olteniei*, Craiova, 1925, p. 133.

După cunoașterea acestei forme nu ne mai putem gândi la **sericare* (Giuglea) ori vsl. *sâničati* „pronum esse“, nsł. *nikati* „sich niedergeugen“ (Bogrea), v. *Dacoromania* I, 473–4.

³ Cf. sensurile respective ale lui *malus*, -a, -um și *malum*, -i, ap. Georges, *Lat.-Deutsch. Wb.*, s. v.

sărman“ ; cf. și it. *malato*, pe care Pianigiani, *Voc. et. della lingua italiana*, v. II, p. 796 îl consideră de un participiu al lui *malare*. Derivarea din bg. *marĩa* refl. „se soucier de, s'inquiéter de“ propusă de Pascu (*Ist. lit. și limbii rom.* sec. XVI, Buc. 1921, p. 77 ; *Dictionnaire ét macédonoumain*, II, Iași, 1925, No. 271, p. 198) nu este de loc probabilă. Male - h a b i t u s , pe care-l propune Pușcariu, *Conv. lit.*, XXXIX, 297 (cf. și *EtWb.* No. 1024), nu este nici el deplin mulțumitor (cf. Candrea, *Psalt. Sch.*, v. I, p. CCXXX—CCXXXI) și a putut să dea independent sau să se încruțișeze cu *malat u s*, - a, - u m pentru ca să dea o seamă de forme române (cf. fr. *malade*, log. *malaidu*, prov. *malaute*, catal. *malalt*, ap. W. Meyer-Lübke, *REW*, No. 5264, p. 381).

Fie că verbul *a se mărină* derivă din *mal i g n a r e* ori din **m a l i n a r e*, substantivul *mări* este postverbal¹.

Secuiescul *marin* „bubă rea, uimă absces“ (Szinnyei, *MTsz.*, I, 1404) cste împrumutat din românește.

Meglenitul *măros* (*mar*) „amar“ însă este derivat din *amar* < lat. *a m a r u s* (Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, București 1895, p. 194), iar *mărari* „amărîre“ < *a m a r a r e* (Candrea-Densusianu, *Dicț. et.*, I, No. 55, p. 9 ; Capidan, o. c., I, p. 98 ; Giuglea, *Dacoromania*, II, 391 crede că forma megl. *mărare* nu conține un *a* primitiv, ci un *ø* > *a*, prin influența verbelor de conjugarea I, deci că ea corespunde formei daco-române *amărăsc*, *amărī* < * *a m a r r i r e*, iar acesta din germ. *marrjan* + lat. *a m a r u s*, *a m a r a r e*).

Nu este sigură identitatea daco-românului *mărinat* și *mări-*nez cu arom. *mărinat* „triste, désolé“ și *mărinedzü*, vl. I „faner, flétrir ; affliger, attrister“. Capidan s'a gândit un timp la aceasta, dar faptul că formele megleno-române nu se găsesc în literatură populară, ci numai la scriitori, precum și înțelesul arătat mai sus, ne trimit, cum crede P. Papahagi, la gr. mod. *μαραίνω* care înseamnă tocmai „faner, flétrir ; sécher ; faire languir (dépérir), consumer“. Forma grecească, având aorist I asigmatic (*ἐμάρπειν*), ar fi putut da naștere nu numai formei analogice cu

¹ Intr'un descântec îl și găsim alături de postverbalul *tragân*, născut și el dintr'un verb derivat cu suf. -i n a r e : *Hăi mărin'e*, *Hăi tragân'e*, ap. T. Papahagi, *Graful și folclorul Maramureșului*, p. 127.

s (**mărinisescu*) pe care am aştepta-o, ci şi formei *inofmale* *mărinedză*¹.

7. Presân, -ă.

Acelaşi *sân*, pe care l-am întâlnit în *mărăsân*, *măresân* „semn rău“, „prevestire rea“ < *malesanus*, -a, -um, trebuie să fie și în *presâna* < *persâna*, femininul lui *persânus* „völlig gesund“ (pentru per > *pre* în legătură cu un adjecțiv cf. *prelung*, -ă < *per longus*, -a, um).

Intr'adevăr „dzâna presâna“, despre care este vorba într'un descântec *D'entru ieile*, publicat de T. Papahagi, *Graiul și Folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. 132/30 și 71, 133/15 și 72, este o zână care ia și dă „sănătatea“.

O ia:

M'am luat de la casa mea,	Cu Irod împărat,
De la masa mea,	Cu Irodeașa
Să nătos	Impărateasa,
Și voios.	Și cu n'epoat'el'e sal'e,
Când am fost în mn'edz d'e mn'iedz	Cu vântoasă'l'e,
d'e cal'e	Cu frumoasă'l'e,
M'am tălinit cu marel'e,	Cu tătă gloata sa.
Cu tarel'e,	In față mni s'o uîtat,
Cu dzâna,	D'e păr sus m'o râd'icat,
Cu presâna	D'e ok'i m'o urgit,
Cu Magdal'ina	D'e urek'i m'o asurdzit etc.

O dă:

S'o audzit dzâna,	Că tăt'e le-om duće frumos,
Presâna,	Care'l'e uine fost".
S'o strâgat:	— „Tu dzină,
— „Doamna noastă	Presână,
Scumpa noastă,	D'e nu'i ijl duće put'erea la put'ere,
Cu bučin nu n'e bučina,	Să năta'ea la sănătat'e,
Cu trâmgita nu n'e trâmbgita,	Čiontu la čiont,

¹ Când n'amărim și nă mărinăm
Nu-l ghine țar și nă dipărțăm
Dă Afel te oamisiți v'ii nă-adră

(Zicu A. Araia, *Toamna'n Pind*, ap. T. Papahagi, *Antologie aromânească*, p. 165/19; cf. și p. 458).

Vărnă două dzile eram chirdut tu minduri ațeale ma urîte; nu micam, nu durñiam: — mut ca cheatra, mărinat ca chiparișlu și pi murminte.

(Nuși Tulliu, *Ună noapte cu furli*, ap. T. Papahagi, o. c., p. 313/13; cf. și p. 458).

Mădua lă măduă?
 Și d'e nu-i ît alea' tăt'e ăgiunghiurijăl'e
 D'in tăt'e înk'ieturil'e,
 Să-i ducej sănătatea la sănătate
 Ciontu la ciont,
 Mădua la măduă;
 Că d'e nu,
 Sus în naltu ăeriului răd'ica-v'o,
 Ploaia ploua-v'a,
 Vântu sufla-v'a.

— „Doamna noastă,
 Scumpa noastă,
 Lasă ne ăgiu pă pământ,
 Că l'e-om duce tăt'e rând,
 L'e-om duce tăt'e frumos,
 Carel'e pă uine-o fost;
 Ș'a rămâneă sănătos,
 Mai sănătos d'ecât o fost.
 Ț-om duce put'erea la put'ere
 Și sănătatea la sănătate...

Imprejurarea că *presâna* este întrebuiuțat alături de „tarele“, „marele“, de „frumoasele“, fetele, finele, nepoatele zânei, ne arată că acest cuvânt într'adevăr înseamnă „preasănătoasa“, fiind unul dintre atrabilele *Ielelor* (numite și : *Nemilostivă, Dânse, Jude, Fetele lui Iuda, Drăgaice, Samovile, Vâlve, Nagode, Irodițe, Vânturițe Vântoase, Fetele Vântoaselor, Stăpânele vântului, Irodiece, Rusalii* etc.). Se știe doar că acestora, „pentru ca puterea lor să nu fie covârșitoare, poporul le dă numiri de laudă sau de desmierdere, spre a le înduplecă la bine, cum sănt acestea : *Milostive, Zâne milostive, Măestre, Zâne măestre, Doamne, Domnițe, Bune, Puternice, Fete frumoase, Frumoase, Frumușele, Fetele câmpului, Fetele codrului, Fetele lui Sandru, Viteze, Harnice, Sfinte, Sfinte mari, Soimane sau Soimance*.

Macedo-Români le numesc *Albe, Dzâne, Mușate*¹.

Când este vorba de luarea și darea „sănătății“ n'avem de ce să ne îndoim deci de posibilitatea încercării de a îmbună „dzâna“ numind-o „presâna“ sau „preasănătoasa“².

8. Păreasă.

In *Graiul și folklorul Maramureșului* de T. Papahagi, p. 161, se poate ceta: „In tătă sâmbăta de Postu-mare femeile bătrâne

¹ T. Pamfile, *Mitologie românească, I. Dușmani și prieteni ai omului*. București, 1916, p. 261.

² P.-sl. *présnă* „frisch, ungesäuert“ (n.-sl. *prěsen* „crudus“, bg. *prěsen* „ungesäuertes Brot“, cr. *prisán*, *presan*, etc.), de care s'ar putea face oarecare apropiere formală, într'adevăr nu corespunde nici ca sens, nici ca formă: ar trebui să dea *prea'sân* s. *pre'sân* (cf. istro-rom. *presän* „crud“, ap. Popovici, *Dialectele rom.* IX^a, p. 140), nu *presă'n*. Tot aşă nu poate fi nici forma originală a lui *păreasă[nă]*, cf. ar. *Preasină*, *Păreasine*, ap. P. Papahagi, *Basme aromâne*, pp. 233/29–36, 354 și 676 (Pentru *pre'sen* „Brustriemen des Sattels“ cf. srb *prsina*, čeh. *prsiny*, n.-slov. *prsnik* < p.-sl. *prusi* „Brust“, Tiktin, *DRG.*, p. 124b).

și văduite duc la beserecă prescurj de grū părțu slujbă. Apoi aceste femei să k'eamă *părəse*¹. *Părəse*, plur. lui *păreasă*, este cu siguranță extras din *păresemi* < quadra gēs im a, „postul de 6 săptămâni al Paștilor, începând cu Dumineca lăsatului de brânză și sfârșind cu Sâmbăta lui Lazăr, care, împreună cu săptămâna patimilor alcătuește Postul mare“ (cf. și formele alterate *miază-păresi*, *Let.* I, 233, *miază-părese*, *Let.*, I, 469, *miezul-păresii*, Marian, *Sărb.*, II, 21, *miezi-păresi*, Creangă, *Scr.*, II, 27; Iorga, *Doc. Call.*, 23; Voronca, *Dat. cred.*, 348; *miezii-păreți și miezul-păreților*, Marian, *Sărb.*, II, 211, ale lui *miază-păresimi*, + *miază-păresime*, *Let.*, I 233, *miezul-păresimilor*, Mangiucă, *Cal.*, 1882, Martie 3, ap. Candrea-Densusianu, *Dicț. et.*, I 201).

b) Elemente slave.

1. Broancă.

Cuvântul *broancă* se întâlnește mai întâiu la Anon. Car. 331, fără a i se preciză înțelesul. Îl întâlnim apoi de câteva ori în *Psaltirea* de la 1697 a lui Ioan Viski; astfel:

ps. XXXIII, 1: *Pre jel alduiczil. En laute sleviczil. Fie fericat. Nbronke ku kordz multe. En czimbalm frumose. Fie ennelczat.*

ps. LXXXII, 2: *Si szirurile lui en tempene Broncsele betend.*

ps. CVIII, 1: *Gataj inima me Domne Szecz kent o szlava me czie. Ni bronka me si laute me Destaptete pre kentecze.*

Viciu în *Glosarul* său îl dă cu sensul de „gurdună“ tot din Banat (Crivobara, Lipova). Din aceeași regiune (Oravița) vine și comunicarea lui Coca, după care *broancă* este identic cu „scroafă“, termenul familiar al cotrabasului (*Dicț. Acad.* I, 652).

De etimologia lui *broancă* s'a ocupat G. Giuglea în *Dacoromania* III, 591 și 593, derivându-l din lat. *bromica (< *bromicus, -a, -um „bâzâitor, cu sunet adânc“) > *broam(à)că > *broamcă și apoi *broancă*, cu -mc- > -nc- (cf. *mancă* < rus., pol. *mamka* „doică“).

Pentru a dovedi putința existenței acestei forme latine vulgare neatestate se referă la gr. βρόμος „Geräusch“ și „vom Flöten- und Paukenschall“; βρέμω, între altele „schallen“, apoi *fremo*, vgs. *brēman* „brummen“ etc.

¹ In *Glosar*, p. 228 se trimită la „explicația din text“.

Cred însă că Giuglea a mers prea departe presupunând ca etymon al lui *broancă* un element latin vulgar de origine grecească. Româncul *broancă* nu se poate despărții de slavul *брокъ* (cf. ceh. *brouk* „Käfer“, os., ns. *bruk* „Maikäfer“), formă născută prin apofonie din radicalul *бренчъ*, *бречати*, *брекати* „summen“, din care limbile slavice au foarte numeroase derive, unele privind deosebite instrumente muzicale (Berneker, *SEW.*, 84 și 88); cf. și radicalul *брзмъ*, *брзмети* > bg. *брзмчъ* „summe, brumme“, *брзмкам*, idem (Berneker, o. c. 94); *брзнкало* = *вarganz* „gimbarde, bombarde“ (Gerovă).

Pentru desvoltarea sensului cf. *bâzoiu* = 1°. „viespe“; 2°. „Partea aceea a unui cimpoiu care produce basul sau bâzâiala caracteristică a acestui instrument“ (*Dicț. Acad. I*, 533).

2. Troahnă (*trăahnă*, *trahnă*, *rahnă*, *troagnă*, *troacnă*, *troană*).

Troahnă s. f. = „Un fel de influență, durere de cap, amețeală, o boală cu caracter ușor“ (com. Tofan din Bilca, în Bucovina). *Troahnă*, *rahnă* = „răceală, influență“ (Leon, *Ist. nat.*). Boală mai mult cu înțeles epidemic (Şez. IX, 147). Boală epidemnică adusă de spirite rele (Şez. V, 38). Boală (*HEM*). Boală de om (*H.* 353, com. Tataru, jud. Brăila). Boală de vite (*H.* V, 19, com. Băileşti, jud. Dolj). *Trohnē* = *catharrus* (*Anon. Car.*). *Troacnă* = „Der Kathar, Snupfen, die Strauchen“ (*Lex. Bud.*). Același înțeles i-l dau și celelalte Dicț., care mai adaug formele *troacnă* și *troană*. Forma *troagnă* o cunosc din com. Zagra, jud. Bistrița-Năsăud. Pentru *botroahnă* cf. Şez. V, 38. — *Troahnă* e cunoscută prin durere de cap, căldură și frig în corp, prin durere de membre, stomac și slăbiciune generală în tot corpul (Grigoriu-Rigo, *Med. I*, 85). — *Neunirea în poliție troahna cea mai lipicioasă este* (Cantemir, *Ist. ierogl* 109). *Ca cum ar fi fost o troahnă lipicioasă intrat într'însele* (id. *Hron.* 418). Acum și *troahnă* de boală și întrasă în oameni (id., ib. 431). *Pojarul... să ivește cu semne de troahnă* (Piscupescu, *Oglinda sănătății*, 255). Să mai fi avut și o *troahnă lungă*, zeci luam câmpii (*Contemporanul VI^I*, 408). *Ie o troahnă. La copii trece iute, dacă nu mor* (*Contemporanul, VII^{II}*, 107). *De va fi nor, fără vânt, va fi boliste (boală, troahnă) și moarte chiar* (Ion Creangă, III, 44). *Baia copilului s'o verși la loc curat, că dacă o varsă pe unde nu e curat, se umple copilul de troană. Când e băiatu de troană, de e înfundat în nas,*

nu poate să apuce nici făța să sugă, de tot mocoșește aşa, atunci baia o varsă în drum, în răspântie, ori în roată carului (Pitiș, *Obiceiuri pop. la Rom. din Scheiu în Conv. lit. XXXVI*, 551).

Derivate: *întrognă, a se ~, v. refl.* I-a = „a se îmbolnăvi de catar“, *întrognat „cu catar“* (Laurianu—Massimu); *trohnă* vb. intr. IV-a = „a boli“: *Ce face unchieșul? Ia trohnă de eri, nu știi ce are* (com. Tofan, Bilca în Bucovina); *trohnă, a se ~, vb. refl.* IV-a = „a se strică, a dospli, a căpătă miros de stătut (despre alimente)“ com. I. Corbu, Zagra, jud. Bistrița-Năsăud.

Cihac, II, 423, îl consideră de element slav, totuși trimite, afară de cr. *troha* „défaut“, la germ. austr. bav. *strauchen, strauche* „catarrhe“. Această etimologie însă este greșită. *Troahnă* derivă din slav. *otravna, otrovna* „morbus contagiosus“ (cf. și nsł. *otroviti, otrovati* „mit einem Krankheitsstoff anstecken“, *nemoř otravna* „morbus contagiosus“, (deci din același radical cu *otravă* < p.-slav. *otrava* și *otravlj* < p.-slav. *otraviti*).

O fiind considerat de articol feminin, a putut cădeă ca și din *strachină* (< **ostrachină* < gr.-biz. ὅστραχίνη s. ὅστραχίνα) etc. Firește aceasta în cazul că o se găsează în însuși etymonul slav, al cărui radical este *trū* (cf. *truti, trova, trujq* „absumere“).

Pentru trecerea lui *v* (ca și a lui *d*) în *g, h, c*, cf. *râvnă, râvnă* (< slav. **r̥ivnītī*) > *răhnă, rămnă, râmnă*, (ap. Tiktin, DRG., p. 1330—1); *pivničă* (< p.-sl. *pivnica*) > *pigniță, pimniță* (ap. Tiktin, o. c., p. 1178—9), *răgnăt, răcnet* > *răhnet* (I.-A. Candrea, *Graiul din Tara Oașului*, p. 84); *Rednic, Rădnic* > *Regnic* > *Rehnic* și *Răhnic* (I. Bârlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, pp. 14, 18, 24, 103—4, 106, 116, 172, 181, 206-7); *bufnă* > *buvnă, bumna, bucna, buhnă* (v. *Dicț. Acad. I*, 675) etc.

Pentru desvoltarea sensului cf. cele ce am spus despre *ghiftul* < germ. *Gift*; *cemer, ciumur* < ung. *csömör* (< slav. *čemerz* < v. germ. *hemern*); *ciumurlui* < ung. *csömörleni* în *Dacoromania I*, 316—319 și *Anuarul Institutului de Ist. Naț. din Cluj*, I, 377, nota 3 și 4.

3. Troinic.

Explicarea dată mai sus pentru *troahnă* ne ajută să-l lămurim și pe *trojnic, -ă, adj.* Anon. Car. nu-i dă înțelesul, deși îl înregistrează în forma *trojnik, -ě*. Alexi îl traduce cu „bewusstlos“.

In Ion Creangă III, 346 se interpretează cu „bo'năvicios“, iar în *Şez.* V, 164/31 cu „cuprins de boală, buimăcit, scârbit tare; dus [ca de lungoare], topit“. *Copiii ard, sănt troinici* (*Şez.* I, 255/4). *Şede troinic* = „doborât de boală la pat“ (*Şez.* IX, 147). Avem și un derivat: *troinic* vb. IV-a, part. *troinic*, -ă (*Şez.* V, 164/31).

Troinic trebuie derivat dintr'un slav. (*o)trojnik* = *otrovnik*, *otrvnik* „otrăvitor“ (cf. *trujq* „absumere“ alături de *truti*, *otruti*, *trovaq*, *otrovati*; mai ales însă rut. *trojity*, *potrojity* alături de *utrovyty*) Dacă și nu s-ar fi găsit în prototipul slav, el s-ar fi putut ivi prin anticipație din năvășul următor, cf. *oblainic* alături de *oblanic*, *oblavnic*, *obladnic*, *plainic*, *platnic* etc.

c) Elemente ungurești.

1. Alciu, aciu.

În *Dacoromania*, I, 349—352, luându-mă după unii editori ai Evangheliarului lui Coresi din 1560—61, în special după cetearea *al celui* (p. 52) a lui P. V. Haneș, care ne spune că „e rău tradus“ în loc de „lemnar“ = slav. *твѣтънъ*¹, am afirmat că aceste două cuvinte trebuie celeste împreună, căci e vorba de *aciu* < ung. *ács*, în care Coresi, care nu știă ungurește, a văzut articolul *al* și genitivul pronumelui demonstrativ *cel*, *cea* (=„acel“, „acea“). Mai târziu² am rectificat această derivare, foarte scurt însă, în chipul următor: „alcelui (Mat. zač. 56) = „alciului“ < ung. *álc*s, *ács* „feslar“, „dulgher“ „cioplitor“. Aveam însă și atunci credința că cetirea dată de editori îi aparține lui Coresi, care a despărțit cuvântul în două. În toamna anului 1924, comparând ediția lui Timuș Piteșteanu cu originalul pentru a controla și alte citate utilizate în *Dacoromania*, III, 922—926, m'am convins însă că despărțirea nu-i aparține lui Coresi, ci editorilor. Cuvântul trebuie cetit deci *alcelui*, aşa cum a fost cetit mai întâi de Săulescu în *Buciumul Român*, I, p. 9. Forma *alce* s'a născut prin metaplasma din *aciu* (cf. mold. *primare* = „primariu“, *Sirete* = „Siret“ etc.), care-i corespunde vechiului unguresc *álc*s (scris: *alch*, *álch*, *alcz*, *ált*s), întrebuițat în această formă până la sfârșitul secolului XV (*álc*s se mai aude astăzi numai în Gömör). L

¹ *Evangheliarul românesc din 1561 în comparație cu cel slavonesc*, publicat în *Converzieri literare*, XLVII—1913, №. 10, p. 995.

² *Dacoromania*, III, 499, nota 1.

„anorganic“ din ung. *álc*s, care derivă din turc. **agaččy*, s'a ivit ca și în *boldog*, *oldani* etc¹. Cu toate că în unele regiuni, prin meseriașii veniți din orașele ungurești, am primit ulterior și forma *aciu* < ung. *ács*, derivatele ce le avem din acest cuvânt păstrează pe *l*, doavadă că sănt vechi. Așa sănt: *alciu* = „ciopli"², *hälcl* = „tăia“, *hälci*, *hälcit*, *halcă* = „așchie, despicătură de lemn“, *hälcitor* = „unealtă de dulgherie, gealău“, *hälcer*, = idem. și *hälcată* = „o bucată ruptă dintr'un animal"³.

2. Aletiu.

Dl O. Sireagu îmi comunică cuvântul *alētiu* din Sălagiu cu sensul de „în apropierea, în preajma ~“: *Nu-l pot suferi în alētiul asei mele*. Cuvântul este atestat și de T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. 213: *če īmblaț în alētu codrului* (Botiza). Are și forma diminutivă *aletuțu*: *İmblă-un ziuj cu un mort 'N aletuțu estuț codru* (p. 122/69).

Dl T. Papahagi, p. 213, observă: „Formă rară și necunoscută ca sens. Ca origine, probabil că avem a face cu forma slavă *lětj* care, în limba cehă, are derivate cu semnificația de „frumos; splendoare“. În cazul acesta, *aleatu* (= a *lětj*) ar însemnat „măreție, splendoare (a codrului)“.

Această derivare potrivită ca formă, este prea îndepărtată ca sens⁴. *Alētiu* este cu siguranță identic cu ung. *elött* „înainte“ (cf. *alāq* „arvună“ < *elő*; *cheltui* < *költ-* etc.).

Nu putem preciza ce legătură ar putea fi între *alētiu*, *āret* s. m. și *arēt* s. m. care însemnează cam același lucru (cf. *Dicț. Acad. I*, 228), din pricina accentului deosebit a formei celei dințâi, a lui *r* în loc de *l* și *t* în loc de *t'*. Pentru *āret* < *halitus*, - u m și pentru celealte explicări care s'au dat cf. mai pe urmă V. Bogrea, *Dacoromania I*, 257.

¹ Gombocz-Melich, *METSz.*, col. 12; cf. și articolul meu „Despre *t* > *u* și *dispariția acestuia în românește*“ care va apărea în „*Omagiu lui I. Bianu*“.

² V. Stan, *Magyar elemek a mórok nyelvében*, Budapest, 1905, p. 25, unde e derivat greșit din verbul *ácsol*, mai vechiu *álcsol*, și se dă exemplul: „Din lemnul ăsta am să alcuiesc ciubere bune“.

³ *Dicț. Acad.*, II^v, 348–9, unde se derivă greșit din ung. *halk*.

⁴ Și dl O. Densusianu observă în *Grai și susțet*, vol. II, fasc. 2, p. 404: „*aleatu* nu cred să fie slavic, ne aduce mai curând aminte de *aretul*, *ariatul*, în glosarul lui Viciu (ar fi un foneticism alterat, poate sub influența ung. *melllett* „lângă“).

3. Adevăsi (*adāvāsi*, *adevesi*, *adievesi*, *dāvāsi*, *tāvāsi*, *adevesti*).

Acest verb cu forma transitivă, intransitivă și pronominală, cunoscut în limba veche și întrebuiștat rar și provincial, e tratat în *Dicț. Acad.* I, 40, fără a i se da etimologia.

Hasdeu, *Et. Magn.* I, 290—2, se gândează la un derivat al unui presupus **adāves* < *adversum* (în legătură cu care trimit și la *rutes*, evident, fiindcă în partea din urmă a acestuia vedează pe *versum*¹).

Tiktin, *DRG*, 18—19 îl crede de origine slav, putând să derive după părerea sa din *dovūsējati*, propriu „gänzlich aussäen”, lucru pe care l-ar dovedi faptul că textului citat mai jos din Paliia de la 1852 îi corespunde în slavonește: ... *i razsēju ihū vū I-ili*. Această potrivire însă este numai întâmplătoare și nu mai are nici o importanță când știm că Paliia de la 1582 a fost tradusă din ungurește după Biblia lui Gașpar Heltai, utilizându-se și textul latinesc al unei vulgatе contemporane.

A. Philippide, *Zeitschrift. f. rom. Phil.* XXXI—1907, p. 288, propune etimologia: a- + *diviso (it. *divisare*, fr. *diviser* etc. -v > -ă-, ca în *măduvă* > *măduăă*, *văduvă* > *văduăă*).

A. Scriban în *Arhiva*, 1923, p. 278 îl compară cu ung. *távoztatni*, „a depărta“, de care însă este foarte „depărtat“ nu numai ca sens, ci și ca formă.

Cercetând exemplele date de *Dicț. Acad.*, l. c., găsim că ele toate se pot reduce la un singur sens fundamental, acel de „a pierde“, „a prăpădă“, „a pusti“, „a nimici“ s., pronominal, „a se pierde“, „a se prăpădă“, „a se pusti“, „a se nimici“, „a se risipi“, fie că este vorba de ființe sau persoane, sau de lucruri, avere, bani etc.

Participiul trecut se întrebuiștează ca adj. cu sensul de: 1º. „Pustiit“: *dāvāsit* = „prădat“ (Abrud, în Transilvania). Contrariul e *neadāvāsit*. — 2º. „Extenuat, prăpădit“. Budai—Deleanu a tradus deci bine acest verb în Dictionarul său, redându-l prin „aufzehren, entkräften, ausmergeln“, ap. *HEM*.

Dicț. Acad., l. c., citează cu drept cuvânt la acest cuvânt și forma *adevesti*, pe care trebuie să-l interpretăm însă prin „a se rătăci“, „a se pripăși“, nu „a se ivi, a apărea“, cum se face

¹ Cf. acum V. Bogrea, *Dacoromania*, III, p. 736: < *retroversum*.

ibid., I 42; după Viciu, *Glosar: Cum s'a putut adevesti blăstămatul acela între noi? De unde s'a adevestit?*

Atât sensul, cât și forma acestor verbe, ne trimit la ung. *odaveszni* și *odaveszteni*, cel dintâi cu sensul intransitiv de „*pereo*“, „*zu Grunde gehen*“, cel din urmă cu acel de „*deleo, vernichten*“ și „*perdo, amitto*“, „*verlieren*“, întrebuițate atât în limba ungurească veche, cât și în cea actuală (cf. Szarvas—Simonyi, *MNytSz.*, II 1096; III, 1086 și 1096 și Szinnyei, *MTsz.*, II, 969).

Cuvântul unguresc este, ce e drept, compus, dar compus cu un adverb, nu cu un prepozitiv. Și, poziția adverbului *oda* pentru a indica sensurile de mai sus este totdeauna înaintea verbului *veszni* sau *veszteni*.

In urmare acest verb compus a putut fi simțit, de Românii care l-au auzit, ca un verb simplu.

Din punct de vedere fonetic observ că o inițial unguresc poate da în românește *a* (cf. *altoi* < ung. *oltani*), iar infinitivul în *-i* nu este cu neputință la verbele de origine ungurească (cf. *andăll* alături de *înduluł*, *unduluł* < *indul-*; *biciul* al. de *biciul*-*luł* < *becsül-*, *căpăłi* < *kapál-*, *cincădł* < *csünged-*, *feleł* al. de *feleł*-*ui* < *feleł-*, *forost* al. de *forostuł* < *forraszt-*, *gnusłi* (*a se ~*) < *gonoszul-*, *hăsnăli* al. de *hăsnăluł* < *használ-*, *mulăt* al. de *mulătuł* < *mulat-*, *tălăłi* al. de *tălălv* < *talál-*, *vădăsl* < *vadászol-*, *vălăt* al. de *vălătuł* < *vallat-* etc.).

Forma *tăvăsl* este evident conruptă.

4. Bogărel, -ea.

Se spune despre *oi*: „*Oi bogărele, oi mici, de cele mânâncele, oi micuțe*“: *Cu fluieru'oi fluieră, și oile m'or cîntă. Cele mîndre bogărele M'or jel'i seara'n pornele* (Pr. I. Bârlea, *Balade, colinde și bocete din Maramureș*, vol. I, București, 1924, p. 22/52). *Oi bogărele — aşa dzîčem noi la cele mânînțele* (leud) (T. Papa-hagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. 215).

Cuvântul nostru este dim'nutivul lui **bogar* < ung. *bogár* „insecte“, „scarabée“ și înseamnă ceva mic, numai cât o insectă.

5. But.

S'au încercat mai multe etimologii pentru *but* „supărare, necaz“ întrebuițat mai ales în expresiunea *în butul cuiva* = „în

ciuda. în pisma, în mânia, în pofida cuiva“ (v. *Dicț. Acad* I, 709). Dar nici una nu este multămitoare.

Cuvântul *but* cu sensul amintit se întrebuiștează numai în Ardeal, Bănat și Maramureș. Acest fapt ne face să ne gândim la origine ungurească. Dacă mai avem în vedere că *but* apare mai întâi în construcția *a face but* s. *butu' cuiva* (cf. *Pagubele sau buturile ce s'au făcut vouă*, Șincai, *Hron.* II, 50; *a face butu' cuiva* = „a i se împotrivi“ LB., Pontbriant; *S'oi fa' but la doi fiori*, I. Bârlea, *Cântece din Maramureș*, vol. II, București, 1924, p. 28), iar în *butul* este o construcție ulterioară, făcută după analogia celorlalte construcții sinonime citate, etimologia este evidentă: <ung. *bút*, acuzativul sg. al lui *bú* „supărare, necaz“. Se știe că adese ori trece dintr-o limbă într'alta forma care se aude mai des. În cazul lui *bú* această formă a fost acuzativul (cf. ung. *bút csinálni*, *okozni valakinek*, *a bút elülni* etc.), care era și mai potrivit pentru împrumut decât forma de nominativ omonimă cu interjecția *bu!* Si într-o devar mai avem câteva cuvinte de origine ungurească care ne-au venit din acuzativ: *căput* „poartă“ <ung. *kapút*, ac. lui *káپú*, Anon. Car., 345, la Moții din Turda-Arieș (Gh. Alexics, *Magy. El.*, 69); *A lui d'aşa să-l aştepte cu deschise căputuri*, *Familia*, XXV, 524 (S. Mândrescu, *El. ung.*, 54); *tárhat, terhetiù* „greutate“ <ung. *terhet*, ac. lui *terh* s. *tereh*, cf. și srb. *teret* (Alexics, *o. c.*, 101; Mândrescu, *o. c.*, 107); *valost* „răspuns“ (V. Stan. *Magyar elemek a mócock nyelvében*, Budapest, 1905, p. 48—49) <ung. *választ*, ac. lui *válasz*, care ne-a dat forma *valos* (Mândrescu, *o. c.*, 116). *Tärcat* „pestriț“ este mai curând făcut după analogia participiilor (cf. *pestriț* — (*îm)pestrițat*, *ud* — *udat*, *tulbure* — *tulburat* etc.) decât din *tarkát*, ac. ungurescului *tarka* (Alexics, *o. c.*, 102; Mândrescu, *o. c.*, 106—107). O procedură inversă s'a întrebuiștat la împrumutarea lui *čiopor* „ciurdă, turmă“ <ung. *csoport*, din care s'a omis *t* fiindcă a fost considerat ca desinență a acuzativului sg. (cf. Alexics, *o. c.*, 48; Mândrescu, *o. c.*, 62; Stan *o. c.*, 30—31).

Imprumuturi ungurești înrudite sănt *bușull* „a se amărî“, *bușlul*, *bușluială*, *bușlutor*, *-oare* <ung. *búsul-* (*Dicț. Acad.* I, 709).

6. Coltosî.

Verbul refl. *a se coltosî* IV-a cu înțelesul de „a se mută“ 1-am întâlnit la I. Dragoslav, *Icoane vechi și noi*, p. 8: „...tatul

meu Vasile Ivanciuc, trezindu-se în prigoană, și sfătuit de părințele său, într'o zi, cū mulți ani înainte de a se naște Ion, își ia calabalâcul și gloata, și trece în Moldova și se coltosește în o casă din Ulița Boian — partea cea mai minunată a orașului Fălticeni. Este, evident, < ung. *költözni*, idem.

7. Continații și continății.

In ținutul Năsăudului, cum mi-a comunicat dl maior în retragere I. Marțian și cum știu și eu din satul mieu de naștere Zagra, *continațil* s. *continății*, s. pl., însemnează „etaj“. In Frâncu-Candrea, *Moții*, p. 277, ni se explică că „sub ~ poporul înțelege niște case mari frumoase, un fel de palat“. Sensul a evoluat deci în această regiune pentru a numi „un fel de clădire care are de obiceiu și etaj“: *In mijlocul cetății eră continățiiile de aramă a lui Aram* (ibid., p. 280). — *Pițula eșii afară din continuațiiile ei*, ibid., 281.

Acest cuvânt n'are nimic comun cu *contineo*, ori cu un participiu *contenat* al lui *contenez*, formă secundară a lui *contenesc*, + *-ie*, cum crede A. Philippide, *ZRPh.*, XXXI (1907), p. 306, ci derivă din lat. *contignatio* „Stockwerk“, „schelă“, „rând (cat, etaj)“, care ne-a venit prin ung. *kontignáció*, idem (Szarvas—Simonyi, *NytSz.* I, 345), pentru care cf. și adjecțivul *kontignációs* „cu etaj“ întrebuințat în Secuime (Szinnyei, *MTsz.* I, 1164).

8. Fee, rastafee; fiu, rastafiu.

In *fee* și *fiu* din gâcitoarea „Patru fee rastafee și un fiu și-un rastafiu“ = „Tâțele vacii, vițelul și suștarul“ (Goroveiu, *Cim.* 374; Pascu, *Cim.* 55 și 228) avem de a face fără îndoială cu ung. *fejő* „celui (ou celle) qui trait les vaches“. *Rasta* ar putea fi mai curând (*co)rastă* decât partea întâie a lui *rotofeiu* trecută prin forma intermediară **rostofeiu* (cf. *rostogol*, *rostogolesc* < *rotogol*, *rotocol* < *roată* + *ocol*; *rostopală* „pală mare de fân“ < *rotopală* < *roată* + *pală*), cum crede Pascu, l. c. Scurtările de felul lui *corastă* > *rastă* sănt foarte obișnuite în gâcitorii, pentru a îngreuiă găsirea cuvântului respectiv, cum arată însuși Pascu, o. c., p. 224 și. u. Dintre exemplele date de el citez numai două mai asemănătoare din punctul de vedere al

formeи (silaba inițială omisă cuprinde tot un *o*): „M’am dus la pădurice și am găsit un cuib de *bice*, găsesc unul, găsesc două, lasă *bicea* să se ouă“ = „Barabulele“ (Goroveiu, *Cim.*, 20), adecă *bobice* < *boabe* + suf. *-ice* și „Alunul ține *runul* și *runul* ține balta și balta ține casa“ = „Polobocul [cu cercurile, doagile și vinul]“ (Goroveiu, *Cim.*, 36), adecă *gorunul*.

In legătură cu această explicare a lui *rastafee* (*rastafiu* este un singular reconstruit) ar trebui să se cerceteze din nou și etimologia lui *rotofeu*, a cărui parte ultimă n’a fost explicată până acum și care ar putea fi tocmai *rasta-* s. **roasta-*, **rostofeu* influențat de *roată* s. *rotund*, cu atât mai mult că etimologia dată de Pascu pentru *rostogol* nu este sigură și s’ar putea ca această formă și verbul *rostogolesc* să fie mai vechi și originale (cf. Tiktin, *DRG.*, p. 1339, care îl derivă din slav. *raz* + **trūkolo* > *târcol*), iar *rotogol*, *rotocol* ar fi numai forme ale acestuia, influențate de *ocol* și *roată*. Totuși în *rotofeu*, afară de *roată*, care este evident, am putea să avem și cuvântul unguresc *fej* „cap“. Ar fi vorba deci de un om gras, cu capul rotund ca o roată.

Rostopală la rândul său ar putea cuprinde chiar începutul lui *rostogoli* însemnând „o pală mare de rostogolit“.

9. Fulăș.

In *Doc. Hurm.* XV, 1428 cetim: „... s’au sculat niște *fulăș* din Bărgău, și nu știm din partia Mării Voastră, au din parte nemîșască, numai să știi adevărat că au fostu vătav Niculaiu Pasire, și au muncit un om, l-au arsu și au luat atăta avuție pecum s’au făcut izvod ce au luat, de cine“.

Fulăș este evident din ung. *falus* „sătean“.

10. Gioi.

Cuvântul, cum apare și din *Dicț. Acad.* II^{IV} 250 și 270, se rostește *geul* -*ȝ*, *giul*, *gioi* și *jol*, forma la care a rămas să se dea exemplele, cu toate că aceasta se aude numai în regiunile în care și ȝ latin e rostit *j*, d. p. *jem* = *gem*, *jană* = *geană*. El e destul de vechiu. In forma *gsuiesk* îl întâlnim la Anon. Car., care nu-i dă înțelesul. Cum mi-a atras atenția regretatul coleg V. Bogrea, se întânește și la cronicari. Astfel în *Letopisețul Tăril Moldovenei* (1661—1705) editat de C. Giurescu, București,

1913, p. 96: „*Fiiind Costandin Duca Vodă cu a doua domnie aicea în țară în cursul anilor 7212 Iulie 23... nu lipsiă greutăjile din țară, cât nu mai putea birui boerii cu împrumutele și țara cu orânduieele și cu alte neobicinuite angării, de unde să plinească banii domnului muntenesc, cum s'au zis, și să poată geul (în o variantă glui) și trebile domnii sale, că cu nevoie este și preste puțință a umplea sacul fără fund, așcă pre Turc“.* Eu îl cunosc din graiul viu de pe Valea Someșului și din o comunicație mai veche a fostului meu coleg la liceul grăniceresc din Năsăud, A. Tiplea, care e de origine din Maramureș și mi l-a atestat în următoarele legături: *N'am bani, nu gioesc să-mi fi copiii la școli. Mi s'au îngrămădit toate de-o dată pe cap și nu mai gioesc cu mâncarea.* Înțelesul este deci evident acel de „a ieși în capăt cu ceva“, „a se ajunge cu ceva“, „a răzbi“, „a birui“, fr. „venir à bout“, germ. „auskommen mit etwas“, ung. „kijönni valamivel“ (Szinnyei, *MTsz*. I, 993).

Același sens i-l dă lui *geoi* și Mândrescu, *El. ung.* 140, care-l trece, alături de *ajunge*, s. v. *birui*.

Bogrea mi-a mai comunicat: *să-i bată focu de copchii, că, cât le dau, și nu-i mai pot giul*, rev. Ion Creangă, IV, 59, unde se explică greșit „a întră în voie cuiva“; „a agiuì = a ajunge, a scoate cevă (de la *ago, agere*)“ (sic!) dat de L. Costin în rev. *Tudor Pamfile* II (1924), p. 44, din Bănat și „a gioi = a potoli, a împăcă, a liniști [confuzie cu *ogoł*?]“ dat de I. Firisăuariu în *Sezătoarea XXXII* (1924), p. 108, din Baia, jud. Folticeni, sensuri care în fond nu se deosebesc de cel stabilit mai sus.

G. Giuglea, într'o comunicare făcută la Muzeul limbii române în 7 Noemvrie 1921 (cf. *Dacoromania* II, 901) credeă că *gioi* ar fi corespondentul latinescului *jubēre*. Dacă am admite schimbul de conjugare, etimologia aceasta ar corespunde din punct de vedere formal, dar nu corespunde de loc din punctul de vedere al înțelesului.

Am căutat deci altă explicare. M'am gândit mai întâi la lat. *juvare* (> it. *giovare*, log. *yuare*). Dar nici această explicare, ademenitoare în privința formei, nu e mulțumitoare ca sens. Ar corespunde numai dacă *a gioi* ar însemna „a ajută“, ori, mai ales, dacă s'ar întrebuiță reflexiv, însemnând „a se ajută“.

Sensul cuvântului ne trimită la ung. *győzni* din locuțiuni ca: *tovább nem győzöm, nem győzhetem* = „ich kann es nicht

mehr übertragen“, *az erszény nem győzi* = „nu biruește, nu gioește punga“, *nem győzöm fiamat ruhával, pénzzel* = „ich kann meinem Sohn nicht genug Geld, Kleider schaffen“ etc. (cf. Szarvas—Simonyi, *MNytSz.* I, 1190). Pentru *g* > *g̊* cf. *agiag* < *agyag*, *Dicț. Acad.* I, 69; *gialău*, *gilău* și *jalău*, *jilău* < *gyalú*, *Dicț. Acad.* II^{IV}, 242, Mândrescu, *El. ung.*, 169. Alexics, *M. elemek az oláh nyelvben*, 109; *gitruì* și *jitruì* < *gyötör-*, Viciu, *Glosar și Dacoromania* III, 718; *giolgiu*, *giulgiu* și *jolj*, *Dicț. Acad.* II^{IV}, 270, *Jahresbericht* IV, 325, Alexics, o. c., 110, Mândrescu, o. c., 158, Hetco, *A berettyómenti román nyelvjárás*, Beiuș, 1912, p. 51; *gingaș* și *jingaș*, *Dicț. Acad.* II^{IV}, 268, Alexics, o. c., 110, Mândrescu, o. c., 157; *gilăluì* < *gyülöl-*; *giuluș*, *ghiuluș* < *gyülés* alături de *jinău* < *gyanú*, Alexics, o. c., 110, Mândrescu, o. c., 86. Derivarea din ung. *győzni*, care se potrivește perfect ca sens, ar fi posibilă însă numai dacă -z ar fi sufix, iar alături de *győzni* – ar există și un nominal derivat din radicalul *gyö-* (cf. *giurùì* < *gyürü* alături de *gyürűzní*), din care la rândul său ne-ar fi venit cuvântul românesc. Dar un astfel de radical ori nominal nu există, iar *győzni* nu derivă din *gyö-öz*, cum credea Czuczor—Fogarasi, II, 1246, ci din **gyoiz*, pentru care cf. fin. *jaksa* (Simonyi, *Tüzetes magyar nyelvtan* I, 73, 127 și 145). Ori cât de aproape ar fi deci sensul, derivarea lui *gioi* din *győzni* e imposibilă, căci acest din urmă ar fi trebuit să dea în românește *giuzuì*, *giozuì*, *giezuì* s. *gizuì*.

Cred aşa dar că altul trebuie să fie cuvântul unguresc din care derivă verbul *gioi*, și anume forma provincială *gyönni*, *gyünni* a verbului *jönni* „a veni“ care, compus cu particula *ki-* (*kijönni*), are tocmai sensul de „auskommen“ al cuvântului românesc: *kigyűvök égy héton négy forinttâ* = „în o săptămână ies, mă ajung, gioesc cu 4 florini“; *evvē a nadrággâ kigyövök kukorica-vetésig* = „cu pantalonii ăștia ies, o duc, răzbesc, gioesc până la sămânătul cucuruzului“ (cf. Szinnyei, *MTsz.* I, 993).

Faptul că am primit numai sensul din o formă compusă a lui *jönni* nu pricinuește nici o greutate, căci e știut că particulele verbale din verbele compuse ungurești, care sănt separabile, ca și cele germane, nu trec în alte limbi de odată cu verbul împrumutat, ci trece numai acest din urmă cu sensul pe care-l are în compoziție. Astfel avem pe *alegădui* din o formă *éléged-*, cu toate că ungurește nu se întrebuiștează decât compusul *meg-*

eléged-. A *rántuł* însemnează românește „a aruncă de îci colea, a fărâmă, a risipă“, sens pe care-l au numai compusele *le-* s. *széjjelránt-*, în vreme ce verbul simplu *ránt-* însemnează numai „a smâncă“, „a smulge“, „a trage“. *Biruł* cu sensul de „a învinge“ corespunde compusului unguresc *lebir-*, pe când simplul *bir-* însemnează „a aveă“, „a posedă“, „a puteă“, „a fi în stare“, sensuri pe care le are în parte și *biruł*. Si am mai putea da și alte exemple de acest fel.

Din punct de vedere fonetic apoi radicalul verbal unguresc *gyö-*, *gyöv-*, *gyü-*, *gyüv-*, care a putut să ne vie prin Sălagiu, Maramureș și Moldova din direcția Seghedinului, iar în Bănat de prin Bacica (cf. Szinnyei, l. c.), trebuia să dea tocmai *geul*, *gioł* (*jol*) s. *giuł* (< *geū-*, *gioū-* *giuū-* + suf. *-i* s. *-ui*; pentru suf. *-i* în verbe de origine ungurească cf. *mărădī* < *marad-*, *välätł* < *vallat-*, *cincādī* < *csünged-*, *csüggded-* etc.).

11. Giridic (giritic).

In *Dicț. Acad.* IV^{IV}, 269, se dă după o comunicare a lui G. Nistor (Vicovul-de-sus, în Bucov.) cuvântul *giritic* s. m. cu sensul „o mâna de om, un pipernicit, un închircit că de-abia-l vezi“. Eu l-am auzit în ținutul Năsăudului și în forma *giridic*. Ca și *nimiric* (< ung. *nyomorék*), idem, și *giridic* (*giritic*) trebuie derivat din ungurește și anume dintr-o formă **gyürödék* < *gyürröd(ik)* „a se mototoli, a se încreți, a se turti, a se strivă“. Sinonimul *ghibirdic* (*Dicț. Acad.* II^{IV}, 256) pare a fi o contaminație a lui *għridic* + *għab* = „ghebos“ s. *għabbardeciu*, idem, (*Dicț. Acad.* II^{III}, 202).

12. Giuruì.

Se întrebuiștează în Transilvania și Moldova (inclusiv Basarabia) și înseamnă :

I^o. Tr ans. 1°. „A logodă“, „a făgădui de nevastă“ : *Sora lui Craiu, Elisafta ce i-o giurwise Alexandru Craiu* (Ureche, *Let.²* I, 182). Figurăt: „a se logodi cu biserică, mănăstirea, călugăriea etc.“ : *Fiind slab de boală... s'au giuruit [el] călugăriei, de ar mai aveă de viață* (Nic. Costin, *Let.²* I, 449). — Derivat: *giuriuită* s. f. „logodnică“, „mireasă“ : *Satul... unde... nevasta, copiii sau giuruita și aşteptă /pe soldați/* (N. A. Bogdan, *Și nouă și vecchi*, 8).

20. „A făgădul s. a promite solemn, cu jurământ“: *Și Fistu vrea Iudeilor bunrătate se șuruiaască* (Cod. Vor. 66/12). Au n'au alesu *D[um]/n[e]dzeu mișei[i]* lumiei bogați întru credință și dobânditori împărățeei că ce o au giuruit celora ce iubescu elu

(ibid. 117/11-12). Pe de altă parte giuruiă toată avuția sa numai să-l ierte. (M. Costin, ed. V. A. Ureche. 647/19, ap. Gâdei, 303.). Giuruind să le dea acei galbeni de or nevol să omoară pe cei doi fermecători (Dosofteiu, Viețile sfintilor, Sept. 26). Împăratul... giurui colac cine (= „cui“) i-ar află pre înselătoriul să i-l aducă (id. ib., Oct. 6). Alta, mai poftim pe dumnavostră pentru trei vite de oi cu mei, carsei au giuruit oamenii dumnilorvoastre dumisale Dimideschi pentru decret... (Hurmuzaki, v. XV, p. 1350, a. 1672).

Cu curată inimă giurum (Cantemir, Hron., 180). 200 mii de dramuri giuruindu-le (id., ib. 209). *Cu bună știință inimii și giuruesc* (id., ib. 230). Giuruiă singele creștinilor să-l veарse (id., ib. 252; cf. încă 109, 133, 144 etc.). *Cu aceasta tocmeala omului întru moștenire i-au giuruitu* (Cantemir, Div. I, 21). Au dzuruit = „ha promesso“ (Ms. lui Silvestro Amelio, în *Grai și suflet*, v. I², p. 394). *Îl giuruesc eu [mamei] că ceia ce am făcut, nu voi mai face* (Creangă, Conv. Lit. XV, 14). *Eu am juruit Trei sute de oi și-o sută de miei și doi ciobănei* (Pamfile, Cântece de țară, 20). De r i v a t e: *giuruință* s. f. „făgăduință s. promisiune solemnă, cu jurământ“: *Pre unii cu giuruință* (cet. -te) *împlându-i, pre alii cu bani ungându-le ochi* (Ureche, Let.² I, 230). *Giuruință* = „făgădueală“ (Dosofteiu, Molitvenic, 214-a, ap. Pușchilă, Molitvenicul lui Dosofteiu, p. 73). Cu șuruință și măglituri l-au făcut de s'au întors înapoi (Cantemir, Hron., 312). *Nu-ți e milă de o ticăloasă fată pe care ai ademenit-o cu juruință mincinoase?* (C. Negruzz, 18, ap. Tiktin, DRG., 882). — *giuruită* s. f. 1°. „Făgăduință s. promisiune solemnă, cu jurământ“: *Ajuși dărăbanii de Constantin cu giuruită de milă și de leafe* (N. Costin, Let.² I, 364). *Tine-ți, bade, juruita Cum mi-a fost cuvântul meu* (Sperantia, Anecdote, 1892, I, 156). 2°. „Răsplătă făgăduită“: *{Pușcașii} pe loc au și primit /de la boeriu/ nu numai juruita, ci încă și câte un bacăș bun* (Sbiera, Pov., 69).

II. Reflexiv s. pronominal: *A se giurul*, idem: *Așa a păzire întru toate mă juruesc* (Nic. Costin, Let.² I, 404). *Cu toată inima tie mă giuruesc* (Cantemir, Div. I, 77).

III. Trans. (Basarabia): *džurušk, džurqesk*, „verzaubern“,

þehexen“ (Weigand, *Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens*, Leipzig, 1904, glos.).

IV. Trans. „A face cerc, inel, vîrtej, vârticuþ“: *Viscolul giuruià des foloþtină, ca niþte rotocoale de hârtie albă* (Dela-vrancea, Sult., 181).

Tiktin (DRG., 882), Philippide (*Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI—1907, p. 293), Puþchilă (*Molitvenicul lui Dosofteiu*, p. 73) și Puþcariu¹ cred că *giurui* derivă din *jură*. Dar această derivare, cum dovedește dl Leca Morariu cu numeroase exemple², prezintă greutăþi, deoarece „sufixul -ui” are funcþiune eminentă denominală. În urmare G. Giuglea într-o comunicare făcută la Muzeul limbei române (27. III. 1922) l-a adus în legătură cu grec. ἔγγυή, ἔγγυαλον, ἔγγυαλίζω etc. „a bate palma” (*Dacoromania*, II, 901). Eu am încercat odată, ocazional, să lămuresc chestiunea aşa: „*Giurui* are o nuanþă de sens puþin deosebită de *jură*. Totuþi legătura etimologică între *giurui* și *jură* e foarte probabilă. Nu trebuie să scăpăm din vedere că sufixul -ui derivă și verbe onomatopoetice din interjecþuni și că anumite interjecþuni improprii sănt verbe. Repetarea lui *jur* în formulele de jurământ a putut fi uþor considerată drept interjecþiune, din care a putut fi derivat *giurui*”³.

Această explicare mi se pare acum forþată și nemulþamitoare. Adevărata etimologie e alta.

Sensul cel dintâi și cel din urmă mă fac să mă gândesc la un derivat al corespondentului românesc al ungurescului *gyűrű* „inel”, „cerc”, care însă nu ni s'a păstrat ca substantiv; cf. și ung. *gyürüzni*, *elgyürüzni*, *meggyürüzni* „a logodi”, „a făgădui” (despre logodnic și logodnică, biserică, Hristos, Sf. Duh, călugărie etc., ap. Szarvas—Simonyi, *NytSz*. I, 1215—6) și *gyürüzní* „a încovrigă”, „a înverigă”, „a inelă”, „a încolăci” (Ghetie, *Dicþ. magh -rom.*, 257) și „a tăia ceva în cerc, a face cercuri în ceva” (Szinyei, *MTSz*. I, 766).

Formele cu *j* au fost influenþate de *jură* < *jurare*. Sensul I 2 s'a putut desvoltă și din acel de „a sigilă”, „a pecetlui” cu „inelul” întrebuinþat ca sigil (cf. Szarvas—Simonyi, *NytSz*. I, 1215), ceea ce era și mai este foarte obiþnuit.

¹ Vezi Leca Morariu, *Morfologia verbului predicativ român*, Partea I, Cernăuþi, 1924, p. 86.

² L. c.

³ Vezi la Leca Morariu, o. c., p. 87.

Sensul III a putut să se desvolte în legătură cu rolul inelului la vrăji și farmece, precum și cu formulele roșii cu prilejul schimbului inelelor la logodnă¹.

13. Hăbădic (habatīc, hapatīc, hebetīc).

După *Dicț. Acad.* II^v, 335 acest cuvânt are sensul de „vreascuri“, „măruntișuri“, iar derivatul lui, *hăbădicár* pe acel de „un loc unde sănt grămădite vreascuri multe la olaltă; vreascuri de nici o treabă“.

Felul cum se termină cuvântul, în *-ic* s. *-adic* (cf. *bumbic* < ung. *bombék*, *mărădic* < ung. *maradék*, *poșodic* < ung. *po-sadék* = *fosadék* etc.) ne face să ne gândim la origine ungu-rească. Cred că avem de a face cu corespondentul ungurescului *apadék* „scăzământ, scurgere, împuținare; reflex“, care a putut să se întrebuințeze des pentru a însemna „scădere apei după povoiu“, apoi „agesturile“, „vreascurile“ lăsate de acesta.

14. Părnăhai.

Acest cuvânt, care se întâlnește în versurile: *Du-te'n treabă, blăstămat, Că la mine și-o d'imblat, La târguș la Sân-Mihaiu Tot un fecioraș de crai*, *Nu ca tine, un „părnăhai“* (Pr. I. Bârlea, *Balade, colinde și bocete din Maramureș*, vol. I, p. 29), este glosat: „mut; om nebăgat în seamă“ (ibid., nota 5). *Părnăhai* este identic cu ungurescul *párnahaj*, s. *párnahéj* „față de perină“. În text avem de a face cu o metaforă.

15. Hadă.

Cuvântul *hadă* îl cunosc din regiunea Năsăudului cu sensul de „ceată, crioie“: *are o hadă de copii; o vinit cu tătă hada lui*. L-am mai întâlnit apoi la Pr. I. Bârlea, *Balade, colinde și bocete din Maramureș*, vol. I, p. 25/67: *Și eu numai ae m'oi fă: Floricică albă'n iarbă, Nime să nu mă cunoască, C'am fost eu de*

¹ Pentru sensul din urmă cf. și *gyarare* (< *gyros* = gr. *γύρος* „Kreis“; „im Kreise herundrehen“ > log. *girare*, engad. *girer*, friaul. *dzirá*, fr. *girer*, prov. catal., span., portg. *girar* (Meyer-Lübke, *REW.*, No. 3937, p. 293), care însă nu are de a face nimic cu cuvântul nostru, nici cu ungurescul *gyürű*, care, împreună cu *gyűszü*, este de origine turco-tatară, cf. osm. *juzük*, čuv. *şürü* și os. *jüksük* (Simonyi *Tütetes Magyar Nyelvtan*, I 166).

hada voastră. În notă se glosează: „Hada voastră = neamul vostru, tagma voastră, de feliul vostru“.

Nu pot preciza ce legătură este între acest *hadă* și *hadă* = „lăptoc (la moară)“ pe care-l dă *Dicț. Acad.* II^V, 338, după înrăspuns la chestionarul lui Hasdeu, dar este sigur că în sensurile pe care le-am relevat mai sus corespunde ungurescului *had*, idem.

16. Păhuiu, Păguior.

In *Anuarul Institutului de Istorie națională* din Cluj, II, București, 1924, p. 259—260, am încercat să explic numele muntelui *Păguior*, *Vârful Păguiorului* (ung. *Pogujor*), pe care a fost odinioară un castel roman, un punct de veghe al întăririi care s'a clădit de-aici și spre Sud-Est de la *Mqigrad* pentru romanul *Porolissum* servind de apărare *Porții Meseșului* (cf. *Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képben*, vol. II, Budapest, 1901, p. 136), dintr'un lat. *pāgulēus*, -um > **păguiu* + suf. -ior (cf. *vătuior*, derivatul lui *vătuiu* < **vitulēus*, -um = *vitulēus*, -um; *făguior*, *făgueciu*, deriveatele lui *făguiu* < *fag* etc.), ori chiar deadreptul din **pāgulēolus*, -um (cf. *mior* < *agnēlliōlus*, -um), iar pe *Păgaia* (ung. *Usztató*) mai curând din *pāgālia* (< *pāgus*, -um; cf. *pāganālia* < *paganus*, -a, -um > rom. *păgân*; *măruntaie* < *minutālia*; *fierătaie* < **ferratālia*, și pluralele ajunse singulare: *bătaie* < *battālia*, *văpiae* < **vapālia* etc.) decât *Pă* (= „pe“) + *Gaia*.

Am amintit însă ca posibilă și explicarea din ung. *pagony* (provincial și *pogony*) „pădure Tânără crescută după tăiere, dumbravă (< slav. *pogon* „Traiben“, apoi „Jagdrevier“ și „Feldmass“ > rom. *pogan*) întru cât ung. ny a dat în limba noastră nu numai *n* ori *nă* (cf. *adāman(ă)* < *adomány*, *corman(ă)* < *kormány*, *părcan(ă)* < *párkány*; *hitioan*, -oană < *hitvány* și a.), ci și *t* (cf. *budāiu* < *bödöny*, *bosorcaie* < *boszorkány* etc.). Din ung. *pagony* am fi putut avea deci nu numai formele **pogon*, **pogun*, **păgun* sau **pogoană*, **păgoană*, **pogună*, *păgună*, ci și **pogoiu*, **poguiu*, **păguiu*, din care s'ar fi putut forma apoi **poguior*, *păguior*. Si atunci ungurescul *Pogujor* ar trebui să fie luat din românește, căci un sufix -or în ungurește nu există.

Totuși am crezut că explicarea din ungurește a lui *Păguior* trebuie părăsită cât timp nu s'ar găsi atestat un apelativ **păguiu*

Care ar avea sensul ungurescului *pagony*. Iată însă că am găsit acum în urmă acest apelativ în *Glosarul* lui Viciu în forma *păhui* cu înțelesul „păjure, ținut muntos, păduros; prin strâmtarea înțelesului: fagul subțire și înalt, d. e. *Ioane du-te taie păhuiul acela*“ (Poșuga de sus, jud. Turda-Arieș). Cum îmi comunică dl Șt. Pașca, *păhuiu* se întrebunează des în com. Crișcior (jud. Hunedoara) cu sensul figurat de „om înalt, bine desvoltat“. Viciu crede că *păhui* este un maghiarism și-l derivă din ung. *pagoly*, formă pe care n'am găsit-o în dicțiunarele ungurești. Probabil este vorba de o greșală de tipar în loc de *pagony*. Rostirea cu *h* poate că ne-a fost adusă de Ruteni (cf. rut. *hóny* < v. gb. *gonz* „Stück Feld, soweit es der Länge nach ohne umzuwenden gepflügt wird; Strecke als Längenmass“, *honýt* < v. bg. *goniti* „treiben, hetzen“ etc.). „Strâmtarea înțelesului“ lui *păhuiu* pentru a numi „fagul subțire și înalt“ s'a făcut după toată probabilitatea sub influența lui *făguiu*, diminutivul lui *fag* (cf. *Dicț. Acad.* II¹, 91).

Considerațiile de mai sus slabesc mult posibilitatea derivării lui *Păg ui or* din latinește fără însă a o înlătură cu totul, mai ales că din lat. *pag u s*, -um putem explică și pe apropiatul *Păga ie*, iar ung. *Pogujor*, cum am amintit, este un derivat evident românesc¹.

¹ Acestea sănt „îndoielile“ pe care mi le-am exprimat în comunicarea făcută la Muzeul Limbei Române, la care se referă dl Diculescu pe p. 496 a acestui volum. N'am renunțat cu totul la posibilitatea derivării din lat *pagus* din pricina că arheologia ne arată că „pe vârful muntelui *Pogujor*, a fost odinioară un castel roman“ (*Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képben*, vol. II, Budapest, 1901, p. 136). Pe urmele acestui castel și lângă el s'a putut naște un „sătuț“ (căteva case care puteau să încapă pe vârful plan al muntelui), „cătun, braniște, slobozie, odaie“. „Sătuțul, ale cărui urme se mai pot constata, a dispărut cu timpul, dar și-a lăsat numele mai rezistent decât el, cu toate că apelativul s'a pierdut din limbă“. Când lucrurile stau astfel, când avem dovezi că pe lat. *pagus* (cf. *págán* < *p a g a n u s*, -a, -u m) l-am avut în limbă, nu știu de ce trebuie să recurgem la gr. πάγος „feste Bergspitze, Felsenspitze“, a cărui intrare în limba românească rămâne de dovedit, mai ales că omonimia cu corespondentul latinescului *p a g u s* i se împotrivează. De altă parte nu se poate trece cu vederea peste *păhuiu*, a cărui explicare am dat-o mai sus. Am propus deci explicarea din ungurește „ax aequo“ cu cea din lat. *p a g u s*.

In legătură cu cele ce am spus despre *Tâmpa* în *Dacoromania*, I 109–117 și *Anuarul Institutului de istorie națională* – Cluj, II, 259, nota 1, pe care l-am adus în legătură cu alb. *timp*, *timbi* m. „Fels“, calabr. *timpa* „Felsabsturz“,

17. Tălălău, teleleu.

Pe pp. 173, 179 și u. ale acestui volum al *Dacoromaniei* V. Bogrea a încercat să explice pe *teleleu* din locuțiunea *a umblă teleleu — Tănase* = „a umblă mereu, fără rost“ din numele Sf. Mucenic *Thalaleu*, iar dl O. Densusianu, *Grai și suflet*, vol. II, fasc. 2, pp. 250—352, din ung. *telelő* „de iarnă, care stă iarna, care petrece iarna“, considerându-l de un termen pastoral născut în ținuturile unde ciobanii români s-au întâlnit cu Ungurii sau Secuii și dat „drept calificativ acelora care rătăciau cu turmele și nu erau tocmai bine văzuți“.

Amândouă explicările sănt foarte ingenioase, dar mi se pare că nici una nu rezolvă problema desăvârșit. În special ung. *telelő* cu greu ar fi putut luă sensul de „fără rost“, „aufs Geratewohl“, „au s. à tout hasard“ când însemnează lucruri foarte precise: „cel ce iernează“ ori „locul de iernat, iernatic“ deși corespunde perfect din punct vedere fonetic.

sic. *timpa* „Hügel“, mallorc., catal. *tempes* „Bergabhänge“, valenc. *timpa*, *timba* „Bergabhang“, cu thesalicul Τέμπη, Τέμπεα, Τέμπυρα „Bergklause“ și Τάπαι, *Tabae*, idem, pe care dl Diculescu (p. 497) îl derivă dintr'un doric τύμφη = τύμφος „măgură“ atestat ca nume topic Τύμφη „munte din care izvorăște râul *Aparto*“ (Arta), la Strabo VII, 76, îmi menin și acum părerea fixată în locul citat din pricina că toate *Tâmpile noastre* se găsesc lângă pașuri, însemnează „povârnis“, „munte prăpăstios“ sau „râpos“, „clină“ sau „coastă stâncoasă“, „poartă“, iar prin extensiune „vârf“, „pisc“, nu însuși „muntele, măgura“ sau „dealul“. Sensul din urmă îl avem atestat în aromână. Astfel la scriitorul arom. Beza, care se intemeiază cu siguranță pe limba populară, ceteam: „Udaea cu față cătră tu-apreasă era tu loc dișcl'is, di alăsa ocl'iuł s' pitrundă până diparte, diparte iu se-arădzima țerlu pri tămpile a munților (T. Papahagi, *Antologie aromânească*, București, 1922, p. 225/12). Însemnând „vârf“, „pisc“, evident, cum am arătat și în *Dacoromania* I, 111, este-exclus să avem de a face cu adjectivul *tâmp* = „tămpit“ < v.-bulg. *tqampu*, cum mai crede dl A. Philippide, *Originea Românilor*, vol. I, Iași 1925, p. 460. Forma aromânească ne mai arată că pentru a o putea explica trebuie să poñim de la o formă cu a, nu cu I, ī sau ē (cf. pentru cele trei din urmă O. Densusianu, *Grai și suflet*, vol. I, p. 160; I. Iordan, *Zeitschrift für Ortsnamenforschung*, I—1925/26, p. 69), iar pentru acesta cf. tracicul *Tárrai, Tabae* probabil „tâmpă“, aric. *tapa-* „drücken, einengen“ (Thomaschek, *Die alten Traker*, II, 2, p. 91; *Dacoromania*, I 115), identificat de Dr. G. Popovici, *Ist. Rom. bănățeani*, Lugoj, 1904, p. 52, cu satul *Tapia* din apropierea Lugojului (jud. Caraș-Severin, pl. Timiș), care ar fi putut fi contaminat cu formelegății (cf. și rom. *timpa*, *timba* + **tifa*, **tippa* > abrus. *tembe* „Scholle“, ap. Meyer-Lübke, *REW.*, Nr. 8731 și 8739).

Insuși Bogrea relevă și forma *tălălău* „Tölpel“, „rămas neexplicabil lui Tiktin“ care-l înregistrează în *DRG.*, p. 1552 și 1574. Cred că peste această formă, care pare a fi cea originală și are o întrebuițare destul de întinsă (*tălălău* = 1°. „bavard, qui parle à tort et à travers“, Damé, *DRF.*, s. v.; „fără rost și fără căpătâiu“, Pamfile, *Joc.*, II; *Tilu au umblat mult tălălău*, Barac, *Til. Buh.*, 21; *Iar te-ai înecat măi tălălău*, Alecsandri, *Teatru*, 343; *Tu să nu fii tălălău, și-i cere raiul*, Șez., IX, 67; *tălălău Ispas* = „om prost“ la Moți, V. Stan, *Magyar elemek a mócock nyelvében*, Budapest, 1905, p. 46; 2°. „larmă“, propriu „întâlnire“, cf. *tololoiu*; *Să strânsără vecinii'n tălălăul lor*, Reteganul, *Pov.*, III, 29/3), nu se poate trece cu vederea prea ușor. Iar ea ne trimită la ung. *találó*, etimologia pe care a propus-o V. Stan, l. c., pentru locuțiunea Moților *tălălău Ispas* și care cred că este cea adevărată, cel puțin în parte: forma și sensul original peste care au venit să se încrucișeze mai târziu alte forme asemănătoare și cu un sens mult-puțin apropiat.

Ungurescul *találó* însemnează nu numai pe „cel ce află s. găsește“, „locul de întâlnire“, „potrivit“, ci și pe „cel ce nimereste“ sau „se brodește din întâmplare, umblă s. face ceva într'o doară, pe nimerite, într'un noroc“ (cf. *prăbălău* < ung. *próbáló*, cu o nuanță de sens puțin deosebită), iar *találomra* (*jární* etc.) = „au s. à tout hasard, à l'aventure, à tout risque, à l'êtourdi“, „aufs Geratewohl“.

Din punct de vedere fonetic ung. *találó* poate da atât *tălălău*, cât și *teleleu* (cf. ung. *halastó* > *heleșteu*, *mállasztó* > *melesteu* etc.). Totuș forma din urmă s'a putut desvoltă în parte și sub influența lui *telal* „misit, mijlocitor, samsar“ < turc. *tellal basy* „starostele telalilor la mezaturi“ (Cihaic, Șăineanu, Tiktin), *teleleu*, idem (N. Iorga, *Herodot* (a. 1645), Vălenii de munte, 1909, p. 81: *tot vinde teleleul...*) asupra căruia ne atrage atenția Bogrea; cf. și fem. *teleleaua* din găcitoarea *Teleleaua pe cărare*, *Cuciul, muciu pe spinare* (= „tarniță“), Goroveiu, *Cim.*, 367, Pascu, *Cim.*, 210; *teleleică* „femeie care umblă fără rost și fără treabă“, *Rev. crit.-lit.* IV, 86, propriu *telaliță*, Damé, *DRF.*, s. v., Șăineanu, *Infl. or.* I, 354, „femeie cu moravuri rele“, Zanne, *Prov.* V, 662, „Trödlerin“, Alexi; *teleleafă* „femeie care umblă cu gura căscată după dracu“, *Ion Creangă* III, 376; *teleloaică* „vânzătoare pe uliți de lucruri vechi“, Șăineanu, l. c. O formă

de transiție care sprijinește această presupunere, întru cât modificarea fonetică s'a făcut în partea de la începutul cuvântului, este *telelău* (Alexi, Damé, D.R.F.; Cihac, II, 620).

Rus. *Thalalej* „nătâng, prost”, pe care-l relevă dl Densusianu (p. 350) și rut. *talalai* „Schwätzer, Lügner”, pe care-l citează Bogrea (p. 180, nota 4), în care împreună cu W. Christiani, *Ueber die persönl. Schimpfwörter im Russischen* în *Arch. f. slav. Phil.* XXXIV, p. 326, amândoi cred că se ascunde numele Sf. *Thalaleu*, ar fi putut să influențeze forma lui *tălălău* în direcție inversă: > *tălăleu*, **tăleleu* > *teleleu*. O formă intermediară care ne-ar dovedi această influență n'avem atestată. Totuși ea este aproape sigură cum ne arată locuțiunea *A umblă Talaleu și Trifon* (Zanne, *Prov.* VI, 341), în care de numele Sfântului Mucenic *Thalaleu*, se leagă cel al lui *Trifon* s. *Trif-Nebunul*¹.

Ca și *Ispas*, *Tănase* însă poate fi și numai un adaus ulterior. Adaugerea lui se poate explică ușor prin faptul că însemnează și „prost, prostănc”, ca și *teleleu* (cf. *a se face Tănase*).

Că pentru a explică originea lui *teleleu* trebuie să pornim de la forma *tălălău* și de la etimologia dată de Stan, ne dovește și faptul că alături de *tălălău* cu cele două sensuri ale sale avem și verbul *tălălăi* „a merge încolo și încoace, nesigur pe unde calci, a bălbăni” (*Comoara satelor*, III, 52), „parler à tort et à travers”, Damé, D.R.F.; *a tălăli* (Alexici, *L. P.* I, p. 176/16) „a întâlni, a nimeri, a află” (Valea Someșului) < ung. *talál-*².

De încheiere observ că această notiță am scris-o nu pentru a da o explicare nouă (ea a fost dată, ce e drept foarte scurt, de alții înaintea mea, cum am amintit), ci pentru a arăta că, alături de cele două explicări date de O. Densusianu și Bogrea, este probabilă și o a treia, ba chiar că nu este esclus să avem de a face cu înțrcuicișarea a două sau trei forme de origini deosebite.

¹ Influența ruteană pare a fi evidentă în forma *Tiuinliuc-Tănase* (Zanne, *Prov.* VI 322), cum a relevat Bogrea, p. 181, nota 1.

² Cf. și cele ce am spus despre originea lui *tălni* și *întâlni* pe pp. 159–160 ale acestui volum.

d) Elemente săsești.

1. Gheisă.

DI A. Bugnariu îmi comunică că în comunele de „după târg“, adeca din jurul Bistriței: Friș, Ardan, Monor etc. (jud. Bistrița-Năsăud), caprele sănt numite și *ghēše*: *oamenii vin sara cu ghēsăle și pă cāmp*.

Evident, *gheisă* nu e decât corespondentul săsescului *Gēss*: f. „*Ziege*“ = mosel. Goëss s. f. (Kiss, *Vgl. Wb.*, 90).

2. Rablă.

Intre alte pretinse argumente pentru a-și dovedi etimologiile imposibile propuse pentru *Ardeal* (< trac. **Ἀρδαλος* s. *Ardalus*, < lat. *Ardelio*, ori < lat. vulg. *ardeus* + „sufixul *l* sau *el*, fie aceasta și nelatin aşa precum la rădăcina latină adăo-gându-se sufixul slav *-nic*, limba română a format: *dornic*, sau precum din lat. *nor* și slav *-ište* a făcut; *norište*“, *Arhiva*, XXXII, 1925, No. 2, p. 120—121 și No. 3 și 4, p. 258)¹ dl I. Bărbulescu înșiră și cuvântul *rablă* despre care afirmă că „se află chiar în limba latină sub forma *rabula* și nu a devenit *rala* (sic) ca *sula*“ (*ib.*, No. 3 și 4, p. 257).

¹ Nu vreau să insist mai amănunțit asupra imposibilității acestor derivații. Tracicul *Ardalus*, ori care i-ar fi fost accentul și transformarea vocalică, ar fi trebuit să aibă pe *l* intervocalic trecut în *r*. — *Ardelio*, -o nis ar fi putut da **Ardeiune*, **Ardzeiu* s. **Ardeiu*. Un lat. vulg. *ardeus* s-ar fi desvoltat întocmai ca *ardeo* și ar fi dat românește *ardz* sau *arz*. Un sufix românesc -*l* nu există, iar sufixul -*el* se știe că este de origine latinească (< -ellus și illus, cf. G. Pascu, *Sufixe*, p. 151—2), nu „nelatin“, cum ne lasă să credem dl B., care se laudă cu cunoștințele dsale de latinește (cf. însă cele ce spune despre acestea V. Bogrea în *Dacoromania*, II, 672, nota), cum se laudă și cu cele de limbă ungurească, cu toate că, pentru a și le arăta, este nevoie să citeze o carte nemțească, *Die ungarische Sprache* de S. Simonyi (cf. *Arhiva* XXXII, 2, p. 121 și No. 3 și 4, p. 256). Analogiile hibride latino-slave, aduse de dl B. în sprijinul etimologiei dsale din urmă, deci nu sănt intemeiate pe nimic. Chiar dacă am presupune că am avut vreodată, moștenită din latinește, forma românească *Ardel*, aceasta nu s-ar fi putut schimbă în *Ardeal*, neurmând după *e* o silabă care să cuprindă vocalele *e*, *ə* sau *a* care ar fi provocat metafonia lui *e > ea*.

Singura etimologie a lui *Ardeal*, *Ardel* și *Ardeliu*, care rezistă tuturov obiecțiunilor, este derivarea lui din ung. *erdel-el*, *erdő-el*, *Erdély* (< *erdő-elv*, „terra ultra silvam“). Această etimologie este admisă de cei mai

Premisele pe care se întemeiază dl B. pentru a ajunge la această etimologie sănt pe cât de pretențioase (ar vrea să revoluționeze filologia românească!), pe atât de neîntemeiate. Astfel deși încă de la Gramatica lui Klein și Șincai se știe că *l* latin intervocalic a dat românește *r*, totuși dl B. susține că „limba română... are, în toate timpurile: »sula« nu *sura* din lat. *subula*; are în Codicele Voronețean, Psaltirea Scheiană și în alte vechi mulți și cei mai de seamă dintre istoricii și filologii noștri (Cihac, *Dict. d'et. daco-romane*, t. II, p. 476, < ung. *Erdély*; Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, București, 1880, p. 90; Hasdeu, *Et. Magnum*, vol. III, col. 1519—1520; Tiktin, *Dict. rom.-germ.* fasc. 2, București, 1896, p. 90; O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, p. 376; I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Tara Ungurească*, vol. I (1413—1508), București, 1905, p. 32; N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, București, 1915, p. 31, §. a.).

Cuvântul unguresc a fost adus în legătură cu *erdő* destul de curând, dar explicarea arătată mai sus i s'a dat abia de P. Hunfalvy în *Magyarország ethnographiája*, Budapest, 1876, p. 350 (cf. și *Korrespondenzblatt*, X, pp. 37—43 și 49—53, unde polemizează cu I. Wolf, *Die Landesnamen Siebenbürgens* din *Programm*-ul gimnaziului luteran din Sebeșul-săsesc pe 1885/6, pp. 5—22). Explicarea dată de Hunfalvy este astăzi singura acceptată de știința ungurească (cf. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, col. 129).

Cum trebuie explicată nașterea numelui rom. *Ardeal* și ung. *Erdély*, „terra ultra silvam“ din punct de vedere istoric, am arătat în articolul *Toponimie și istorie din „Anuarul Institutului de istorie națională“* Cluj, II, pe 1924, pp. 233—246 (cf. și revista „Societatea de mâine“ Cluj, 1925, Nrele 4—5, 19, 20, 21—22, 23—24 și 38, unde am răspuns criticiilor neștiințifice și cu caracter personal care mi s-au făcut la acest articol: din partea dlui I. Martian în broșurile „*Ardeal, istorie și toponimie*“, Bistrița, 1924, „*Ardeal, constatari și lămuriri*“ și „*Ardeal nu derivă din ungurește*“, Bistrița, 1925, în care propunea derivarea din trac. *Ἀρδαλος*, numele fiului lui Vulcan, atestat la Pausanias, *Gr. Descr.*, I. II, 31,3 ori din *Ardil*-ul atestat într-o epistolă de pe la 960 d. Hr. a lui Iosif, regele Cazarilor, către Chasdai, rabinul din Cordova, care corespunde înșă orașului *Ardil* sau *Ardebil* din Armenia; din partea dlui I. Bărbolescu în *Arhiva*, XXXII—1925, No. 2, pp. 120—125). Din această contribuție, în care am încercat totodată să precizez și o seamă de amănunte privitoare la desvoltarea formei și înțelesului cuvântului românesc care se ivește în documentele slavo-române (cf. I. Bogdan, o. c., p. 49, 50, 51, 101, 103, 110, 145, 215, 216, 223, 224, 225, 226, 273, 279, 361 și 382) și la Chalcocondilas (cf. Hunfalvy, *Korrespondenzblatt*, I. c.) numai în veacul al XV-lea, în vreme ce cuvântul unguresc este atestat încă de la 1200 (cf. Szarvas-Simonyi, *MNytsz.*, I, col. 623, și Szamota—Zolnai, *MOksz.* col. 193), rețin numai următoarele constatari:

„Să faptele istorice confirmă originea ungurească a Ardealului din etymonul arătat mai sus, și acesta e în favorul poporului românesc, nu în *Dacoromania*, IV.

texte din sec. XVI: *cărtulariu* iar nu *cărturar*. Deci nu ori când, cum crede greșit d. Drăganu, „dacă avem un singur *l* între două vocale, după legile la care s’au supus cuvintele noastre vechi în locul lui *l* ar trebui să avem *r*“ (*Arhiva*, XXXII — 1925, No. 2, p. 122). Când i-am arătat că *sulă* nu s’ă născut direct din lat. *s u b u l a*, cum afirmă, ci din forma *s u b l a*, atestată în *CIL*. IV, 1712, căci „*l’u* atone était tombé dans les proparoxitons lorsqu'il se trouvait entre *c, g, t, p, b* et *l*“¹, dl B. Înjură cartea d-lui Densusianu care zice că „trebuie refăcută în întregime, pentru că inventează reguli ale limbii române cari nu există în aceasta“. Fără îndoială lucruri învechite pot fi în lucrarea d-lui D., care a fost scrisă cu un sfert de veac înainte de aceasta, dar nu tot ce este în ea este rău și mai ales nu este „inventat“ tot ce nu-i

vers, cum credea Hunfalvy“. „Ungurii au trebuit să fie oprită timp îndelungat dincolo de *Piatra Craiului* (*Királyhágó*), înaintea codrilor seculari de la hotarele Ardealului, ca să-i deie acestuia această numire. În adevăr înainte de 1074 ei n’au intrat în Ardeal...“ (p. 238; cf. și felul cum s’ă născut numirea *Havas-el*, *Havas-elföld* pentru Muntenia). Chiar și dacă numirea *erdő-el* s’ar putea naște în lăuntrul hotarelor aceleiași țări, Ardeal arată că țara numită astăzi astfel n’a fost cucerită de Unguri toată odată, ci s’au cucerit numai deosebite părți din ea în deosebite răstimpuri. „Stăpânirea ținuturilor cucerite în sec. XII n’a putut fi încă bine intemeiată de Unguri când a venit năvălirea Tătarilor (1241—2), o adevărată mânăuare a poporului românesc din Ardeal, amenințat, cum arată toponimia, de o repede desnaționalizare și asimilare din partea cuceritorilor. Astfel numirea Ardeal a rămas și mai de parte numai pentru ce au cucerit Ungurii în secolul XI“ (p. 340). Până pe la 1700 Ardealul nu înseamnă întreagă Transilvania de astăzi, ci o „laturi de jumătate care este despre parte țării ungurești“, cum ne spune o carte din acest timp. „De la 1700 încolo, împrejurările politice au favorizat întinderea numirii Ardealului în sensul indicat de acești cronicari. Astăzi ea este accepțiunea cuvântului admisă de lumea românească cultă“ (p. 241). Poporul, cum arată poezia lui, și acum știe altfel.

Că numele Ardealului a trebuit să se nască în acest chip, o dovedește și faptul că, în împrejurări identice, acest nume s’ă ivit și în alte regiuni românești supuse influenței ungurești, pentru a însemna, ce e drept, teritoriul mai mic; cf. *Ardeal*, ținut și munte la S. E. Săliște; *Ardeluța*, un confluent al Tarcăului; *Ardeiul* (< ung. *erdély* sau *erdő*), loc cu izvoare, pl. *Tazlăul-de-sus*, jud. Bacău; *Ardelei* (< *erdő-elő*) „vârf de deal“ și „schit ruinat pe moșia Tarcăul, pl. *Bistrița*, jud. Neamț“; *Ardelei* „cea mai mare poiană de lângă râul *Teleajen*, în comuna Măueciî Ungureni, pl. *Teleajenul*, jud. *Prahova*“; *Argeșul* (< *erdő-el*) „sat, jud. *Câmpulung*“; Bucovina „nume cel are râulețul Moldovița“; *Ardaloia* (< *erdő-el*) „afluent din stânga al pâr. Izvorul Negru, care se varsă în Moldova“, etc. (249).

¹ O. Densusianu, *H. I. r.*, vol. I, p. 86.

•convine d-lui B. Iar în privința lui *sulă* < *sub bla* dl Densusianu are dreptate, cum vom vedea numai decât.

Pentru că să-si susțină punctul de vedere (că *sulă* ne-a rămas din *sub bla* în care *l* intervocalic nu s'a schimbat în *r*), dl B. tăgăduște putința sincopării lui *u* aton. Pentru a dovedi aceasta, dă o serie de citate care arată tocmai contrarul (a-ți sprijini afirmația cu dovezi potrivnice ei înseamnă pentru dl B. cercetare „metodică“ și „clară“!), glăsuind astfel: „Nu bagă de seamă [dl Drăganu] că limbă vie nu a urmat această cale ce-i inventează Densus. [care derivă pe *sulă* < *subla* < *sub(u)la*, deci cu sincoparea lui *u* aton] din momentul ce avem *scrum* < lat. **c u r u m*¹, *hrubă* < *hurubā*, *vrem* < **vurem* < *volemus*, *jneapân* < *juneapân*, cf. *Dacoromania* II, 603“. În același timp presupune sincopare în *rabula* care ne-ar fi dat pe *rablă*.

Mai departe lasă să se înțeleagă că dl Densusianu și eu am fi spus undeva că după sincoparea lui *u* „mai târziu cădeă și... b“. N'am spus nicăieri aşa ceva. Credința aceasta poate să

¹ De unde-l scoate dl B. latinesc acest cuvânt, nu știu; în *Dacoromania* II, 603, de unde-l citează, lipsește „lat.“.

Observ în acest loc că, dupăce i-am arătat că vechiul nostru *cărțulariu* nu ne-a rămas din vreo formă latină vulgară, ci ne-a venit din mgr. *xapτυλάπιος*, când *l* intervocalic nu trecea în *r* (cf. Tiktin, *DRG.*, 302; I.-A. Căndrea, *Psalt. sch.*, vol. I, p. CLXIV), iar forma *cărturar* este ulterioară și născută prin asimilație, dl B. își modifică în parte părerea, susținând că *l* „devine *r* între vocale nu numai în epoca romană a limbii noastre, cum îi arată d-lui Drăganu regula d-lui Densusianu pe care dânsul o crede (ar trebui să cred pe dl B.); ci și mult mai târziu. Dovadă avem nu numai pe acel *cărțulariu* *cărturar* ce am dat (!?), ci încă și rom. *Nicoard* < grec. *Nikolas* < mai vechi *Nikolaos*, care se află și în limba rusească veche sub forma *Nikola*, aşa cum tot vechia rusă mai are *Ermola* < grec. *Emolas* < mai vechi *Ermolaos*; ba doavadă pentru aceasta mai este: rom. *trandașru*, *patrașru* din grec modern sau mai bine din rusește ori bulgărește *trandafil*, *patrahil*, a căror formărie corespunde cu rom. *tulbure* < lat. *turbulus*, *mugur* < albanez *mugul*, *sâmbul* < alb. *thumbal'* (sic.) (*Dacoromania* I, 123), precum, la fel, mai e doavadă: rom. *zarzăre* din bulgărescul *zarzala*, care se poate compara cu *Rukel* și *Ruker* = *Rucăr* din textele româno-slave din veacurile XV și XVI".

Firește, dl B. crede că înșiră astfel „metodic“ treceri în *r* de-ale lui *l* intervocalic post-romanic. Într'adevăr însă *Nicoard* este din lat. vulg. *Nicolas* (< *Nicolaus*) (cf. ce spune despre *Sâmnicoară* Tiktin, *DRG.*, 1056). **Turbulus* (nu *turbul*us, cum scrie dl B., care afirmă cu tărie că știe latinește; cf. Meyer-Lübke, *REW*, No. 9998, p. 684) ne-a dat în mod normal *turbur(e)* în urma trecerii în silaba din urmă a lui *l* latin intervocalic în

fie a slavistului B., dar în filologia românească lucrurile se știu alțfel. Anume, în grupele de sunete —bl și —br latine b s'a schimbat în $u/fāur < f a b e r$, $-brum$; $ciur < cībrum$; $īfiēur$, $-ār < *f ēbro$, $-are$; $pāulā < *p a b(u)l a r e < p a b(u)l u m$, *Dacoromania I*, 301—2, etc.). Din $s u b(u)la$ s'a născut decu mai întâiu $sūulā$, iar din $s u b(u)l u m$ $sūul$; apoi u aton, născut din b , s'a contras într'o singură vocală cu u precedent. L a rămas neschimbat în r fiindcă la origine nu era intervocalic. Cepot dovedi împotriva acestei afirmații $īmblā < a m b u l a r e$ și $cūlcā < c o l l o c a r e$, când nici în acestea l nu era intervocalic în urma sincopării lui u aton înămpliate în același timp cu aceea a lui u aton din *subula?*

Dl B. nu observă că poziția lui $-bl-$ din $īmblā$, în care fi precedă consonanta m , nu e vocală, este cu totul alta decât aceea din *sub(u)la* în care $-bl-$ se găsește între două vocale. Firește, nebăgând de seamă acest lucru, riscă să afirme că „după Densușianu și Drăganu ar fi trebuit să avem *īmlare*, iar nu *īmblare*“. Iarăși o credință a dlui B. pe care o atribue altora!

Cât privește epenteza lui b între două consonante în $īmblātī < \text{slav. } mlatiti, jimbłā < \text{slav. } žemlja < \text{germ. } Semmel$ (nu *Semel*, cum scrie dl B), aceasta n'are nici o legătură cu fenomenul în discuție.

r , fiindcă nu este post-romanic. L din forma secundară *tulbur(e)* s'a născut ulterior din r original prin disimilația obișnuită a lui $r-r$ în $l-r$. Unde găsește dl B. în acest cuvânt pe l post-romanic trecut în r ? Si cum „coresponde formăția“ acestui cuvânt cu a lui *patrahir* (*patrafir*, *(e)petrahil*, *(e)petrahir*), care ne-a venit prin v.-bg. *petrahilū* din gr. *πετραχήλων* (cf. n.gr. *πετραχῆλη*), și cu a lui *trandafir* din mgr. și n.-gr. *τρόπ(ι)αντάφυλλον* prin bg. *trijandafil*, *trandafil*, care deci sănt de altă origine, mai târzie, și în care „schimbarea lui l în r se datorește unei simple a s i m i l ā r i“ (cf. Capidan, *Dacoromania III*, 138, nota) ori poate și etimologiei populare care a putut apropiată partea din urmă a acestor două cuvinte de *fir < lat. filum?*

O simplă asimilație avem și în *zarzăr*, pentru care, afară de bg. *zarzalū*, cf. mgr. *ζαρζαλοῦ*, *ζαραλοῦ*, ngr. *ζέρζαλον*, turc. *zerdali* (< pers. *zerd-aliū*). Ca și în *cărturar*, cum am amintit.

Schimbarea lui l cu r din germ.-săs. *Rukel* și *Ruker* = „Rucăr“, îi privește pe Sași.

Numai chestiunea lui *mugut* și și *sumbul'* s. *sumbul'* (dl B. scrie *sumbal*, reproducând fără control greșala de tipar din un articol al meu pe care-l citează) este mai grea, întrucăt nu știm anume când ne-au venit din albaneză, și în urmare nu putem preciza de ce natură este schimbarea lui l și l' în r : este ea o transformare fonetică ca *salem > sare* ori numai o-auzire și o redare greșită a unui sunet strein, neobișnuit în limba noastră?

Intr'adevăr dl B. se înșeală dacă crede că rom. *rablă* poate derivă dintr'un latinesc vechiu *rābulā*. Dacă acest cuvânt ar fi să fie identic cu latinescul *rābula*, „orator rău, avocat prost (care vorbea ca să dea timp altora să răsuflă)“, ar putea să ne fi venit numai din latina medievală. Altfel ar fi trebuit să urmeze evoluția lui *sulă*, *fâur* etc.¹.

Rablă însă este sinonim cu „căzătură“, „ruptură“ (Şez., III, 87) și se întrebuințeaază atât cu privire la obiecte vechi, cât și la animale și oameni îmbătrâniți și istoviți (cf. *rablă* = „om istovit“; „unealtă veche“, Pamfile, *Jocuri*, II, 411; „flăcău bătrân“, *Ion Creangă*, VI, 313; „om de nimic, prost și lenes“, com. A. Tomiac, Bucovina; *După ce încărcă căruja înhamă la dânsa rabla lui de cal*, Ispirescu, *Leg.*, 373; *Se află niște rable de măduși*, Marian, *Nunta*, 502; etc.). Cum ne arată *râblărit* „faden-scheinig“ (Alexi), „schäbig“ (Barcianu), pe care-l întâlnim la *Vlahuță*, *Dan*, 180 (*Imbrăcat în hainele cele mai râblărite*), termenul s'a raportat mai întâi la îmbrăcăminte și de-aici s'a întins mai departe. El derivă din säs. *Râbel* s. m. „der beim Raufen zurückbleibende unscheinbare Hanf“, deci „cânepa proastă care rămâne la dărăcit“ (cf și *râbeln* „den beim Raufen zurück-

¹ Altfel pentru dl B nu există cronologie în desvoltarea sunetelor. Afară de exemplele arătate mai sus cu privire la trecerea lui *l* intervocalic în *r*, mai putem înșiră și alte încercări de ale d-lui B. de a revoluționă filologia românească. Astfel pentru schimbarea *l'* sau *l̄ > ř* d-sa amestecă o seamă de cuvinte de origine latină cu altele de origine slavonă ori ungurească și trage concluzii dintr'unele pentru celelalte (*Arhiva*, XXXII — 1925, № 2, pp. 123—125). În vremea din urmă (*Arhiva*, XXXII — 1926, № 2, pp. 81—84) susține că lat. *an* în nu numai în elementele latine și cele streine intrate în limba noastră între sec. V—VII, ci și mai târziu și amestecă cuvinte de deosebită vechime și de diferite origini în care trecerea lui *a* în *ă* și *î* înainte de *n* este datorită nu lui *n*, ci la pricina de altă natură și variație. D. p. *plântă*, *recomând*, *comândant*, *comândă* etc. nu sănt cuvinte populare, ci niște neologisme artificiale, formate după cerințele școlii latiniste și ale celei analogice a lui Pumnul, care la formarea neologismelor avea în vedere felul cum s'au desvoltat cuvintele noastre rămase din lat. vulg. și-l imită; în altele (*cântar* < *cântar* < turc. *kantar*; *arhimândrit* < *arhimandrit* < *arhimandrit* < vbg. *arhimandritū* < gr. ἀρχιμανδρίτης — nu ἀρχιμανδρίτος, cum scrie dl B, — etc.) î s'a născut din *ă*, ca rostire provincială, iar *ă* s'a desvoltat în mod normal din *a* aton, fie că acesta a fost ori nu înaintea unui *n*; s. a. m. d. A le pune pe acestea alături de *stând*, *smântâră*, *stăpân*, *jupân* etc., care sănt mult mai vechi și în care *an* este tonic, ori chiar alături de *mână* < lat. *manus*, înseamnă, dacă nu altceva, a procedă cu ușurință și nemetodic.

bleibenden unscheinbaren Hanf ernten“; *sich fär-râbæln* „sich durch Zank überwerfen“), attestat la G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, Bistrița, 1900, p. 120¹.

N. Drăganu.

Rum. stâng².

Mein hochverehrter Kollege Herr Sextil Pușcariu schreibt in seinem *Etymol. Wb. der rum. Spr.* (Heidelberg 1905), S. 151 :-

„1647. stâng, -ă adj. (ar. astînga adv. „links“, megl. stong) „links“. Etymologie unbekannt. Es ist offenbar dasselbe Wort wie alb. štēnk, štēngere „schielend“, it. stanco „matt“ (mano-

¹ Am scris acest articol pentru a lămurî etimologia lui *râblă*, nu pentru a discută cu dl B., pe care am convingerea că nu-l poți scoate dintr'ale sale, ori câte dovezi ai îngrämadî împotriva greșelilor pe care le susține. D-sa se crede singurul „istoric și filolog“, „competent“. Toți ceilalii sănt: „necompetenți“, „unilaterali“, „superficiali“, „lipsiți de metodă“, „pătimăși“ etc. Intr'adevăr însă nicăieri în periodicele românești nu bântue mai mult ca la „Arhiva“ veninoasa boală a cultului incompetenței încrezute, îndrăznețe și guralive, învălite cu masca „însănătoșării morale“. Însuși directorul, dl B., în fiecare număr al revistei sale dă pildă elevilor și colaboratorilor săi de felul cum trebuie să scrii despre lucruri pe care nu le cunoști, cum poți să recenzezi fără să citești lucrarea, pe care vreai s'o condamni, și cum poți întrebuiță ori ce armă neierată numai să-i faci rău adversarului despre care crezi că poate nu va avea unde să-ji răspundă. Amintesc numai două cazuri care mă privesc. Dl B. și-a scris recensiunea despre ceea ce am scris relativ la *Ardeal* fără să fi citit cel dintâi articol al meu în această chestiune. Dacă l-ar fi citit, s-ar fi convins că n'avea de ce să-mi dea lectii, insistând pe aproape două pagini asupra putinței trecerii lui *ly* unguresc în românesc. Pe p. 249 adecă am arătat că ungurescul *Erdély* a putut da nu numai *Ardeliu* sau *Ardel*, ci și *Ardeiu*, formă pe care o și întâlnim în toponimia românească (cf. cele spuse mai sus). Cât de lipsit de bună credință este dl B., o dovedește faptul următor. Dl B. îmi impută o greșală de tipar (din care s-ar părea că susțin că *a* inițial latin a dat *ă* în românește) pe care am rectificat-o singur în exemplarul din No. 4—5 din 1925 al „Societății de mâine“ trimis *Arhivei*. Că dl B. și-a însușit rectificarea mea, pentru a-mi impută apoi greșala pe care i-o releva aceasta, o dovedesc formele numai cu *a* inițial, citate de d-sa în *Arhiva*, XXXII—1925, No. 2, p. 122, după exemplarul amintit (vezi rectificarea în *Societatea de mâine*, p. 357).

² Anmerkung: ags. = angelsächsisch; as. = altsächsisch; ahd. = althochdeutsch; engl. = englisch; fz. = französisch; ital. = italienisch; mhd. = mittelhochdeutsch; nhd. = neuhighdeutsch; nl. = niederländisch; rum. = rumänisch; slav. = slavisch; span. = spanisch; ss. = siebenbürgisch-sächsisch; S. S. = Siebenbürger Sachsen; s. v. = sub voce.